

Žilinská univerzita v Žiline
Univerzita tretieho veku

**Gemer-Malohont v historických súvislostiach
do roku 1922**

Vypracoval: Mgr. Miloš Kúkel
Vzdelávací program: Zberateľstvo

Ak. rok: 2023/24
Semester: 2.
Ročník: III.

Obsah

Obsah.....	2
Úvod	3
Osídlenie územia Gemera v praveku.....	4
Obdobie sťahovania národov	9
Prvé štátne útvary	11
Gemerská stolica a Mongoli	15
Husiti na Gemeri.....	23
Pod Osmanskou nadvládou	28
Protihabsburské povstania	30
Andrášiovci – najznámejší rod na Gemeri	39
Tereziánske a Jozefínske reformy.....	42
Cisárstvo a revolúcie.....	44
Slovenské národné obrozenie.....	49
Snahy o slovenské školstvo	52
Na prelome 19. a 20. storočia	58
Záver	62
O mojej záverečnej práci	63
Zoznam použitej literatúry	65
Zoznam použitých internetových stránok.....	66

Úvod

Asi nie je náhodou, že väčšina námetov známok emisného plánu na rok 2024 ale aj tých ostatných rokov je zameraná na historické udalosti alebo artefakty. Sú to predovšetkým výročia narodenia osobností, vzniku historických stavieb alebo organizácií. Ani Fauna a flóra tatranských plies nie je súčasný námet, pretože ide o upozornenie na ekologické dôsledky zarybňovania z 19. storočia.

So súčasnými námetmi teda z 27 známok zostalo len šesť. Sú to Ochrana prírody, Prezident SR, Šport - 2 známky venované OH, detská kresba na známke Vianočná pošta a Deň poštovej známky, pretože drony našťastie naši predkovia nepoznali. Vlastne je to preto, že naša súčasnosť s minulosťou úzko súvisia. Ešte aj teraz bývame v stavbách, ktoré boli postavené v minulosti, používame nástroje, ktoré boli objavené pred stáročiami a keby nebolo činov našich predkov neboli by sme dnes tam, kde sme.

Ak chcú filatelisti (mimochodom väčšina z nich sa narodila v minulom storočí) vedieť viac o známke a jej námete, musia sa vydať na cestu historického bádania a prieskumu. Niekedy je to až detektívne pátranie.

Cieľom mojej práce bolo priblížiť záujemcom územie, ktoré skrátené nazývame Gemer, pomocou filatelistického materiálu. Len miestami, kde sa to nedalo, som použil na ilustráciu iné obrazové vyjadrenie obsahu. Názov Gemer vznikol z označenia administratívnej jednotky Gemerský komitát, gemerská stolica alebo župa, ktorý sa zaviedol v 11. storočí a až na malé pokusy zanikol roku 1922. Logické by bolo venovať sa len tomuto obdobiu ale spracoval som aj udalosti, ktoré jeho vzniku historicky predchádzali.

Nejde o podrobné dejiny ale o dejinné súvislosti. Výber týchto súvislostí sa viaže na dianie na vyčlenenom území, na osobnosti Gemera, udalosti z dejín, ktoré zasiahli do života na Gemeri alebo ho nejako ovplyvnili a predovšetkým o súvislosti s filatelistickým materiálom.

Osídlenie územia Gemera v praveku

Priaznivé prírodné podmienky, údolia riek a množstvo jaskýň na území Slovenského krasu prilákali našich predkov už v období paleolitu. Vzácnym dokladom o prítomnosti jaskynného pravekého človeka je nález kamenného hrotu oštepú z obdobia pred 35 000 rokmi. Našiel sa v jaskyni Domica.

Jaskyňa sa nachádza v katastri obce Kečovo patrí medzi najkrajšie kvapľové jaskyne v Európe. Je charakteristická svojimi kvapľovými štítmami, bubnami a kaskádovitými jazierkami zoradenými terasovito za sebou. Je súčasťou 21 km dlhého jaskynného systému Baradla – Domica.

Analogická pohľadnica so známkou z emisie Krásky našej vlasti – Jaskyňa Domica vyšla v roku 1997. (Pof 014 CM 120 / 97)

Pri dostatočne vysokej hladine vody je možné preplaviť sa podzemnou riečkou Styx do maďarskej jaskyne Baradla, patriacej obci Aggtelek. Maďarskú časť tvorí oproti slovenskej 5 900 m, dvojnásobne dlhší jaskynný systém chodieb a priestorov.

Známku vydalo Maďarsko v roku 1964 v emisii Výročia a podujatia – Jaskyňa Aggtelek. (Mi HU 2025A)

Stopy po pravekých ľuďoch zo staršej doby kamennej, sa nachádzajú na juhu gemerského regiónu. Boli to osídlenia v okolí rieky Rimava, v Bátke,

Rimavských Janovciach a Vyšnej Pokoradzi. Pri rieke Slanej potom v katastri obce Slavec a v Rožňave. Keďže išlo o lovcov a zberačov plodov išlo len o prechodné sídla.

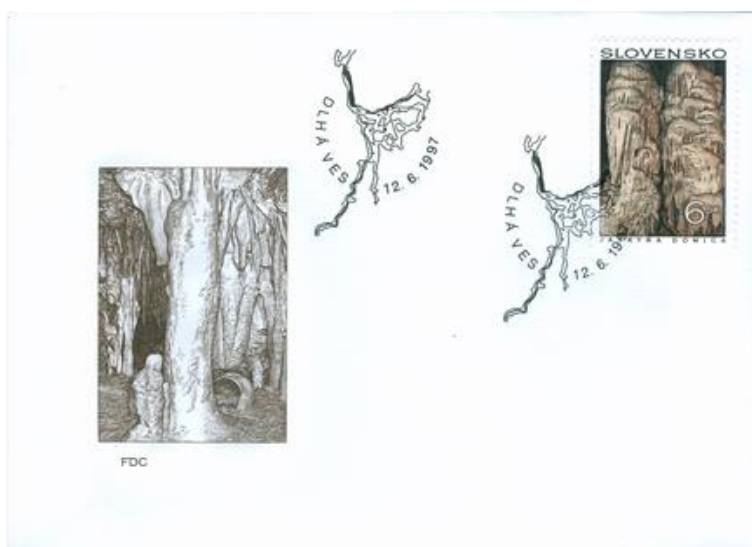
Najstarším antropologickým nálezom je zub – stolička z priepasti Malá ľadnica pri Silickej Brezovej. Jeho vek sa zatiaľ nepodarilo presne určiť.

Na známke je predstava pravekého lovca neandertálskeho typu podľa Zdenka Buriana.

Známku vydala Kuba v emisii Prehistorickí ľudia v roku 1967. (Mi CU 1284)

Trvalé osídlenie územia začalo až v mladšej dobe kamennej – neolite, keď sa formovala roľnícko-pastierska spoločnosť.^[1] 4000 rokov pred našim letopočtom sa v tejto oblasti vyskytovali ľudia bukovohorskej kultúry. Je známa najmä bohato zdobenou kramikou. V jaskyni Domica a jej okolí sa našlo približne 45 000 nálezov z tohto obdobia. Boli to ohniská, črepy nádob, kamenné škrabky, kostené predmety. Zaujímavá je zasintrovaná nádoba v kvapľovej výzdobe jaskyne. V Posvätnnej chodbe sa na stenách zachovali ornamenty nakreslené uhlíkom.

Na pečiatke FDC z emisie Krásky našej vlasti – Jaskyňa Domica, vydanej roku 1997 je mapa jaskynného systému Domica – Baradla. (Pof FDC 120)

Po náhlom zániku bukovohorskej kultúry (okolo 3900 pred n. l.) bolo územia Gemera neosídlené skoro 1000 rokov.

Bohaté náleziská sú potom až z doby bronzovej, ktorá je už charakteristická ťažbou a používaním kovov. Z kovových výrobkov boli nájdené ihlice, rôzne ozdoby, náušnice, náramky ale aj bronzové sekerky. Tieto predmety sa vyrábali z medi, potom zo zliatiny medi a arzénu a nakoniec z bronzu (zliatina medi a cínu). Keďže okrem južnej hraničnej oblasti s Maďarskom patrí skoro celé územie Gemera do Slovenského rudohoria, ktoré je bohatým ložiskom rúd, začala sa táto oblasť znovu osídľovať. Jej význam narastal a postupne sa stala zdrojov a vývozcom kovov aj do iných regiónov.

Bronzový závesok typu Včelince bol súčasťou veľkého depotu (pokladu) bronzových predmetov a ich úlomkov, ktorý pozostával až zo 177 kusov. Pochádzal zo začiatku strednej doby bronzovej (1500 – 1450 pred n. l.).

(Zdroj: www.majgemer.sk)

Bronzový závesok zo Včelince pri Rimavskej Sobote bol vyhotovený podľa pečatidla z Kréty a je dôkazom možných kontaktov Gemera s vyspelou minojskou civilizáciou.

Na prelome 12. a 11. storočia pred n.l. sa na juhu stredného Slovenska a severe Maďarska rozšírila kyjatická kultúra. Zdrojom poznania tejto kultúry bol výskum 200 hrobov na pohrebisku v obci Kyjatice neďaleko Hnúšte, podľa ktorej dostala pomenovanie. Typické pre túto kultúru bolo aj budovanie hradísk. Napr. v Tisovci, Šiveticiach a pod. Zanikla o štyri storočia neskôr príchodom nomádskych kmeňov.^[1]

Nálezisko obydliá človeka kyjatickej kultúry bolo doplnené replikami nálezov, stavbami ohnísk a prístreškov. Tým vzniklo ojedinelé múzeum v prírode ako doklad života človeka doby bronzovej.

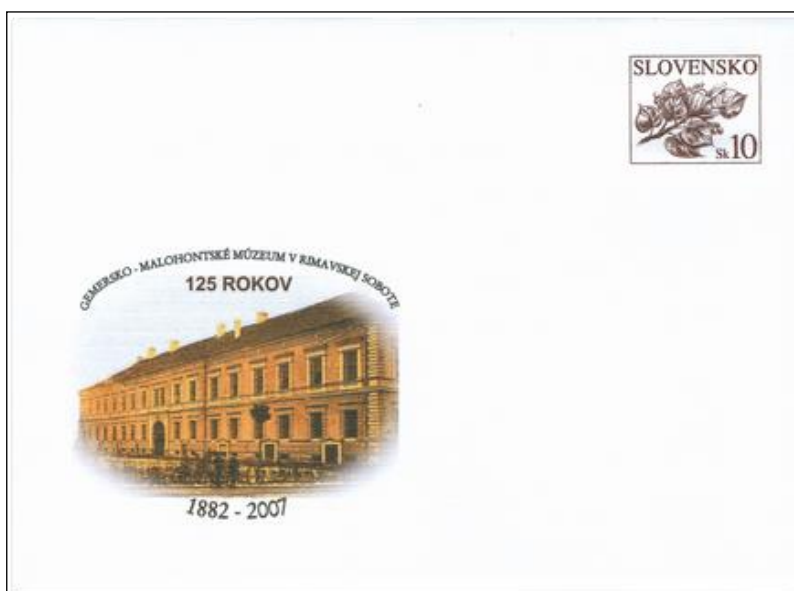

Skanzen pri Kyjaticiach a nálezy z neskorej bronzovej doby, Na pečiatke je bronzová ružicová spona, patriaca do kyjatickej kultúry. Zo zbierok Gemersko-malohontského múzea. (Zdroj: www.rimava.sk , Pof PPP 47/07)

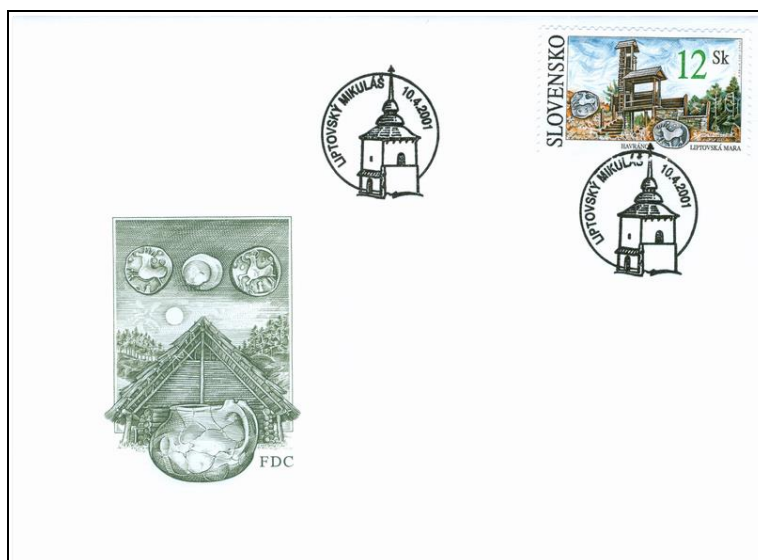
Na obálke vydanej v roku 2007 je Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobote.

Nájdeme v ňom ďalšie nálezy z Kyjatíc ale aj keltské artefakty.

(Pof 086 COB 074/07)

V posledných storočiach pred našim letopočtom, tak ako v celej Európe, ovplyvnili aj na Gemeri život Kelti. Priniesli znalosť hrnčiarskeho kruhu, štvorkolesový voz, prvé kovové peniaze, nový spôsob obliekania.^[1] Po porážke Keltov na Balkáne sa v rokoch 275 – 250 pred n.l. niektoré keltské bojové družiny usadili v okolí dnešnej Rimavskej Soboty a obce Drňa.

Na FDC so známkou z emisie Archeologická lokalita Liptovská Mara-Havránok z roku 2001 môžeme nájsť keramiku, keltské mince a rekonštrukciu obydlia zo železnej doby. (Pof FDC 231)

Keltskú mincu nájdeme aj na známke z emisie Bratislavské historické motívy z roku 1990. (Pof A2951)

Obdobie sťahovania národov

Po Keltoch prišli na územie v povodí rieky Rimava a Slaná germánske kmene. Charakterizovali ich časté výpady proti Rimanom a tak sprostredkovali styk s vyspelou rímskou kultúrou.

Na známke vydanej v roku 2021 v emisii Úžitkové umenie na Slovensku je misa z modrého skla (1.-4. st., doba rímska). (Pof 730)

I keď rímske vojská dosiahli pri svojich výpravách až Trenčín, známy je nápis na hradnej skale, o lesnaté územie horného Gemera neprejavili záujem.

Nápis na hradnej skale z r. 179. je jedinečná pamiatka svojho druhu na našom území. Ním zvečnili vojská za vlády Marca Aurelia a jeho syna Commoda svoje víťazstvo počas markomanských vojen nad germánskymi Kvádmi v Laugariciu.

Známka vyšla v emisii Rímske légie v Trenčíne roku 2004. (Pof 334)

Hornaté prostredie Gemera vyhovovalo oveľa viac bojovým kmeňom Hunov, Avarov a germánskych Longobardov.^[1]

Na prelome 4. a 5. storočia začali prichádzať na územie Gemera prví Slovania. Historici väčšinou uvádzajú, že ich pravlasť bola na území dnešnej Ukrajiny.

Po ukončení sťahovania národov a ich usadení sa rozpadlo rodové zriadenie, začali sa budovať prvé štátne útvary a prijalo sa kresťanstvo. Vlastne obyvateľstvo nášho územia takto vstúpilo z praveku priamo do stredoveku.

Po rozpade Rímskej ríše vznikla v roku 496 z jej západnej časti Franská ríša. Východorímska ríša pokračovala ako stredoveký štát, nástupca starovekého Ríma. Historici začali pre ňu od 18. st. používať názov Byzantská ríša aj keď samotní Byzantínci sa označovali ako Rimania.

Rímsku provinciu Panónia (Pannonia) medzi stredným Dunajom a Sávou, ktorá zasahovala aj na územie Slovenska oficiálne roku 433 odstúpil Rím Hunom. Hunov preslávil hlavne ich vodca Atila.

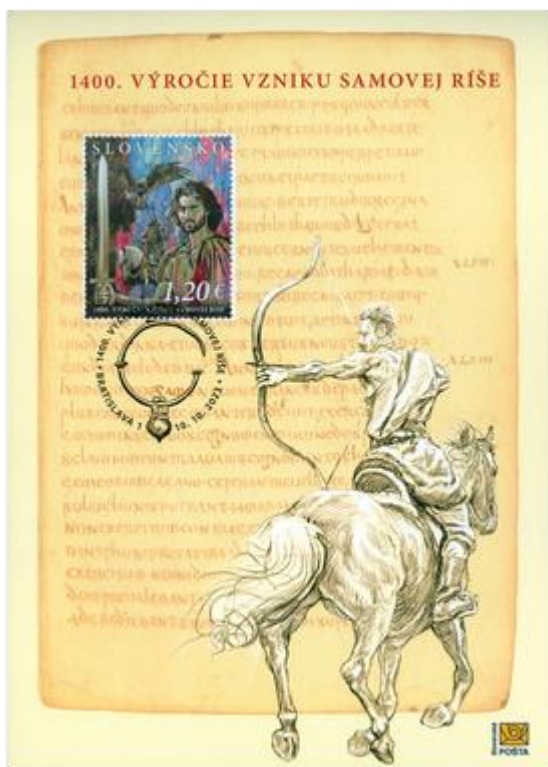
Známku, ktorá zobrazuje dramatickú scénu z Raffaelovho obrazu, vydal Vatikán roku 1951. Pri stretnutí Pápeža Leva I. a Attilu v roku 452, sa objavujú nad ich hlavami sv. Peter a Pavol, oháňajú sa mečmi a varujú ohromeného Attilu, aby neútočil na Rím.

(Mi VA 181)

Po zániku Hunskej ríše sa hlavne v severnej Panónii začali usadzovať Slovania. V 6. storočí do nej prenikli Avari. Od roku 567 do roku 803 tvorili samostatný celok, tzv. Avarský kaganát. Pravidelne plienili byzantské, slovanské a franské územie. Slovania boli v ich podruží ale časť bojovala v ich radoch. Zúčastnili sa napr. útokov na Solún a Konštantinopol. Posledná zmienka o Avaroch je z roku 822. Predpokladá sa, že asimilovali s miestnymi Slovanmi.

Rôzne etnické skupiny, ktoré sa na území Gemera striedali, veľa stôp po sebe nezanechali. Výnimku tvoria práve Slovania, o ktorých pobyte vieme hlavne vďaka zvyškom opevnených hradísk a množstvu miestnych názvov a zvykov slovanského pôvodu ako je napr. vynášanie Moreny a pod. Za pohanské pochovávanie v hájoch sa platili pokuty ešte aj v 17. storočí.

Na pamätnom liste emisie 1400. výročie vzniku Samovej ríše vydané roku 2023 je stvárnený avarský jazdec na pozadí najstaršieho zachovaného rukopisu Fredegarovej kroniky, ktorá poskytuje informácie o kupcovi Samovi. Symbolika známky, na ktorej drží Samo franský meč na znak revolty proti útlaku Avarov, znázornenému v pozadí, dokonale vystihuje príslušnú dobu.

(Pof 085 PaL 804/23)

Avari oslabení vojnou s Byzantíncami museli čeliť v roku 623 aj povstaniu Slovanov. Západní Slovania Avarov pod vedením franského kupca Sama ich porazili a dočasne vytvorili v okolí Dunaja nadkmeňový zväz, tzv, Samovu ríšu. V roku 659 po Samovej smrti ríša zanikla.

Prvé štátne útvary

Po zániku avarského kaganátu sa od roku 791 začína formovať nový, pre Slovákov z historického hľadiska veľmi dôležitý, prvý štátny útvar ich predkov. Bolo to Nitrianske kniežatstvo. Jeho prvý známy vládca bol knieža Pribina v rokoch 825 – 833.

Na známke vydané v roku 2001 je symbolický portrét kniežaťa Pribinu a jeho družiny.

(Pof 236)

V roku 833 Mojmír I. dobyl Nitrianske kniežatstvo, vyhnať Pribinu a spojením Nitrianskeho a Moravského kniežatstva vytvoril Veľkú Moravu. Pribina sa usadil so svojou družinou pri Blatenskom jazere, postavil sídlo Blatnohrad a založil nové, Blatenské kniežatstvo. Nitrianske kniežatstvo patrilo do roku 907 Veľkomoravskej ríši a zaniklo ako súčasť Uhorska v roku 1106.

Cez územie dnešného Gemera, ktoré patrilo Nitrianskemu kniežatstvu, viedla z Veľkej Moravy dôležitá cesta k sídlam na východnom Slovensku.

V roku 896 prišli do Podunajskej nížiny na horné Potisie maďarské kočovné kmene. Starí Maďari sa usadili aj v okolí Balatonu, čím v roku 901 zaniklo Pribinovo a Kocelovo Blatenské kniežatstvo.

*Na známke vydané v roku 1989 je reprodukcia obrazu Móra Thana: Dobytie Uhorska.
(Mi HU 4053A)*

Maďarské kočovné kmene pokračovali v nájazdoch a lúpežných výpravách na Slovensko a na západ do roku 955 kedy boli v bitke pri Augsburgu porazení Otom I. Veľkým a donútení prejsť na usadlý spôsob života.

Osídľovanie Gemera Maďarmi nespôsobili bojovníci ale rodiny roľníkov, ktorí žili so Slovanmi v pokoji a navzájom si odovzdávali svoje skúsenosti.

Na známke vydané v roku 1959 je zobrazený maďarský bojovník z 10. storočia. (Mi HU 1601A)

Obálka prvého dňa bola vydaná roku 1955 nemeckou poštou spolu so známkou v emisii 1000. výročie bitky pri Lechu. Prítláč FDC približuje bitku na planine Lechfeld neďaleko Augsuburgu, kde porážka Maďarov znamenala koniec ich útokov na Bavorsko. (FDC Mi DE 216)

Všetky tieto historické skutočnosti vytvárali pre starých Maďarov – Uhrov predpoklady na založenie vlastného samostatného štátu. Na území budúceho Uhorska sa nachádzalo niekoľko kniežatstiev. O ich zjednotenie usiloval už aj vodca Arpád, zakladateľ rodu Arpádovcov.

V roku 972 Arpádov pravnuke Gejza, posilňuje kniežaciu moc a hromadí ju vo svojich rukách. Vytvára tzv. Gejzovo kniežatsvo so sídlom v Ostrihome.

Po smrti Gejzu (997), završuje zjednotenie celého územia jeho syn Štefan I., ktorý sa roku 1001 stáva prvým uhorským kráľom. Vzniká Uhorské kráľovstvo. Štefan I. mal pred pokrstením meno Vajk. Vládol v rokoch 1001 – 1038.

Na hárčeku, ktorý vyšiel roku 1938 k 900. výročiu smrti prvého uhorského kráľa Štefana sú výjavy z jeho života. Za svätého ho vyhlásil pápež Gregor VII. roku 1083 spolu s jeho synom Imrichom. (Mi HU 611-617/A2)

Približne okolo roku 1029 sa Štefanovi podarilo dobyť Nitrianske kniežatstvo. Tým vlastne zredukoval územie Slovenska na malé samostatné kniežatstvá, ktoré boli postupne začlenené do uhorského štátu. Uhorskému kráľovstvu vládla potom dynastia Arpádovcov až do konca 13. storočia.

Gemerský región spočiatku patril do Boršodskej župy rovnako ako Spiš, Šariš, Abov a Turňa.

(Zdroj: ScholastikosSVK)

Gemerská stolica a Mongoli

Uhorsko spočiatku prevzalo pre Horné Uhry, ako sa neskôr označovala slovenská oblasť, územné členenie Nitrianskeho kniežatstva. Potom bolo rozdelené na kráľovské komitáty spravované hodnostármi. Hodnostárom na čele bol župan menovaný panovníkom. Komitáty boli organizačné jednotky s cieľom spravovať kráľovský majetok, ktorým bola prakticky celá krajina. Gemerský komitát vznikol v 12. storočí. Vytvoril sa oddelením od Turnianskeho komitátu, ktorému dovtedy patril.

Kráľovské komitáty nahradilo nové územné členenie na stolice. Stolice boli administratívne jednotky v Uhorskom kráľovstve, ktoré už spravovala šľachta spravidla zo svojich hradov. Podľa nich dostali aj pomenovanie. Prvá písomná zmienka o Gemerskej stolici pochádza z roku 1209. Centrom Gemerskej stolice bol hrad Gemer.^[1] Išlo o územie, ktoré dnes približne pokrývajú okresy Rimavská Sobota na západe, v strede Revúca a na východe okres Rožňava.

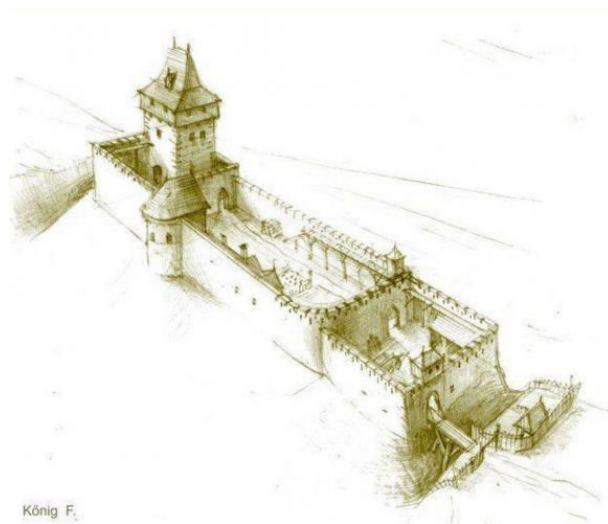

Na kráľov rozkaz dochádza k veľkej výstavbe a opevňovaniu hradov. Mapka na obr. ukazuje rozloženie strážnych hradov a opevnení v okolí hradu Gemer.

(Zdroj: www.uhersko.com)

Keďže u Slovanov kmeťov a vladykov volil ľud a Maďari mali len nižších a vyšších vodcov, potreboval panovník na spravovanie majetku vytvoriť strednú vrstvu (nižšiu šľachtu), ktorá by v prípade potreby bola ochotná brániť krajinu. Nasledovníci Štefana I. to riešili povolaním nemeckých a talianskych šľachticov a poskytovali im rôzne výhody. Čo samozrejme vyvolalo protesty a tak vznikla

aj domáca šľachta maďarského alebo slovenského pôvodu, vymenovaná hlavne za zásluhy v boji za korunu.

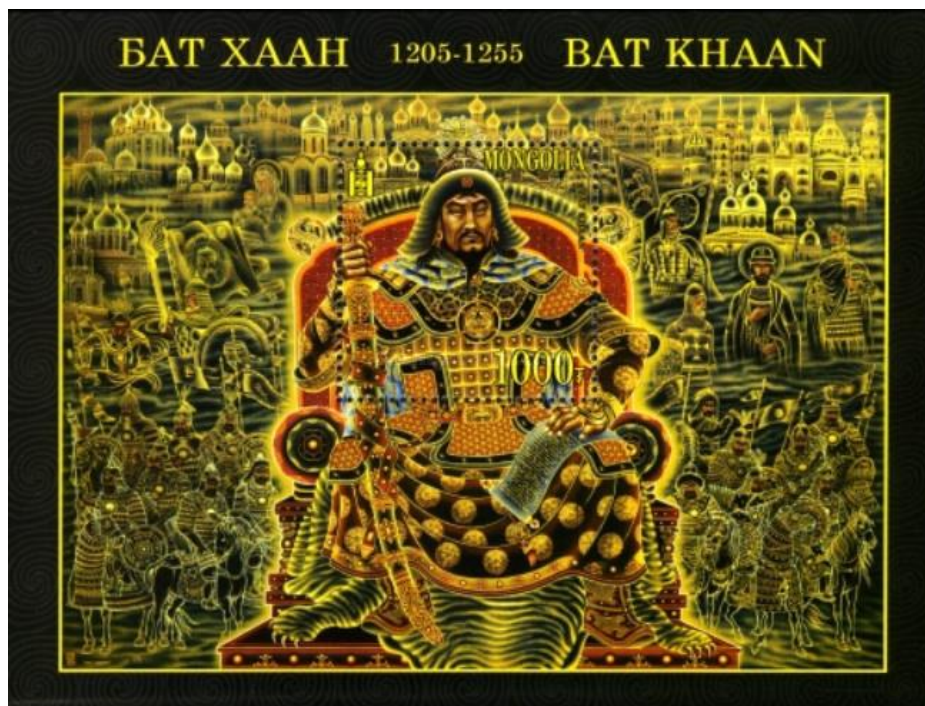
*Jedna vetva potomkov Ratolda
z Talianska, pozvaného kráľom
Kolomanom získala panstvo v Jelšave
a prijali meno Jolsvai (Ratót de
Ilswa).^[5]*

*Na obr. je rekonštrukcia Jelšavského
hradu od Frigyesa Königa*

Ratoldovi sa pripisuje aj postavenie hradu Hodejov. Na hrade určitú dobu sídlili aj Lórantfyovci, ktorí sa hlásili k druhej vetve Ratoldovcov.^[5]

Väčšina hradov na Slovensku už neexistuje alebo sa z nich zachovali len ruiny. Pre gemerské, aj keď to boli len menšie sídla alebo mali iba strážnu funkciu, to okrem Krásnej Hôrky platí tiež. Takmer u všetkých ale nie je známy rok ich vzniku a kto ich dal postaviť. Pravdepodobne si ich postavili ako sídlo miestni šľachtici alebo vznikli v 13. storočí na príkaz kráľa.

Veľkým podnetom na stavbu hradov, opevnení a strážnych objektov bola invázia Mongolov (nesprávne tiež Tatárov) do Uhorska v rokoch 1241-1242. Na začiatku 13. st. došlo k veľkej expanzii Mongolskej ríše smerom na západ. Mongoli pod vedením Batuchána začali ťaženie do Uhorska začiatkom marca 1241 za vlády kráľa Belu IV. (1235-1270). Rozhodujúca bitka sa odohrala 11. apríla neďaleko Mohi pri rieke Slaná. Uhorské vojsko Mongoli takmer na hlavu porazili. V boji padlo veľa uhorských veľmožov.

Na Mongolskom hárčeku vydanom v roku 2013 je vnuk Čingischána Batuchán, ktorý viedol výpravu Mongolov aj proti Uhorsku. (Mi MN 3880)

Kráľovi Belovi sa podarilo z obklúčenia uniknúť. Zásľuhu na tom mali bratia Detrik a Filip Bubekovci patriaci do gemerského šľachtického rodu Ákošovcov. Práve cez Gemer mu umožnili dostať sa do Nitry, odkiaľ potom odišiel do Viedne na pozvanie Fridricha. Ako odmenu za záchranu daroval Detrikovi a Filipovi Bebekovcom Jelšavské, Štítnické a ďalšie gemerské panstvá.^[5]

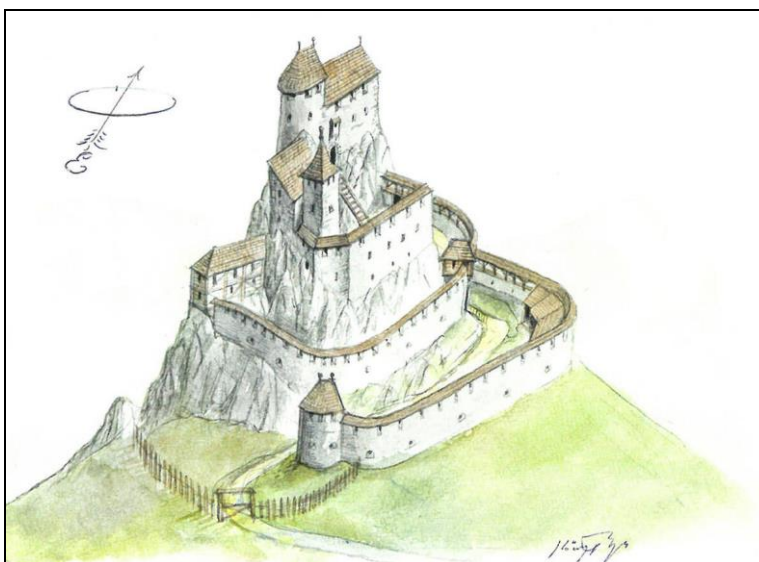
Na maďarskej známke vydanej v emisii Uhorskí králi v roku 1942 je portrét Belu IV. (Mi HU 701)

Pri nástupe na trón Belo zrušil platnosť darovacích listín svojho otca a pohneval si šľachtu. Dôsledkom toho bolo, že do boja proti Mongolom mnohí nenastúpili.

Mongoli postupne plienili uhorské územie a spustošili aj Gemer. Keď sa Batuchán dozvedel v roku 1242 o smrti chána Ogotaja, odtiahol aj s vojskom späť aby sa mohol zúčastniť volieb nového chána.

Významnú strategickú polohu, južne od línie Fil'akovo – Hodejov – Rimavská Sobota – Gemer, mal hrad Hájnačka. Neprístupné bralo sopečného pôvodu využili obyvatelia na postavenie menšieho opevnenia už v čase mongolského vpádu. Ale povolenie od kráľa na stavbu hradu dostal šľachtic Miko až v roku 1247. To je zároveň aj prvá písomná zmienka o hrade.^[7]

Okolie hradného vrchu je známe aj ako nálezisko vzácných zafírov. Tu bol nájdený aj najväčší slovenský modrý zafír.

(Pof PPP 33/19, Rekonštrukcia hradu od Frigyesa Kőniga)

Po skúsenostiach s Mongolmi sa drevené hradiská prebudovali na kamenné hrady, ktoré mali v budúcnosti plniť obrannú funkciu. Prípadne sa vybudovali na strategických miestach nové. Známe sú Brzotín, Drienčany, Gemer, Hajnáčka, Hodejov, Hrachovo, Jelšava, Maginhrad, Plešivec, Rákoš, Rožňava, Širkovce, Štítnik, Tisovec a Veľký Blh.^[1] Najvýznamnejšie boli hrad Muráň, z ktorého sa

zachovali len ruiny a hrad Krásna Hôrka, ktorý sa zachoval až do súčasnosti. Požiar ho zachvátil až v 21. storočí a je teraz v rekonštrukcii.

Rod Bubeckovcov (v neskorších zápisoch Bebekovcov), ktorého zakladatelia boli odmenení Belom IV. za záchranu života, sa postupne stal najbohatším a najvplyvnejším rodom na Gemeri v 14. a 15. storočí. K ich majetku patrila aj najkrajší gemerský hrad Krásna Hôrka, ktorý vlastnili až do roku 1566.^[7]

Na známke vydanéj roku 1998 v emisii Krásky našej vlasti je hrad Krásna Hôrka, ešte ako oprávnený nositeľ svojho mena. Na fotografii je záber na zničený hrad po požiari v roku 2012.

*(Pof 147, pečiatka: "Inaugurácia poštovej známky Krásnohorské Podhradie",
foto zdroj: <https://www.idnes.cz>)*

Na ľudoprázdne územie po mongolskej invázii povolal kráľ nemeckých a talianskych kolonistov. Pod ich vplyvom prišlo k rozvoju baníctva, remesiel a obchodu. Niektoré osady sa transformovali na významné stredoveké mestá.

Na Gemeri to boli Dobšiná, Jelšava, Plešivec, Rimavská Sobota, Štítnik a Rožňava.

Prvá písomná zmienka o Rožňave sa nachádza v darovacej listine z roku 1291 vystavenej ostrihomskému arcibiskupovi Lodomérovi kráľom Ondrejom III.

V blízkych horách sa ťažilo hlavne striebro ale aj zlato, meď a neskôr železná ruda. Mesto vzniklo z osady baníkov, ktorá sa utvorila okolo farského kostola. Bolo pomenované podľa názvu mimoriadne výnosnej bane: Rosnoubana (Rozsnyóbánya, Rosenau).

(Pof 213 / 2000 – Rožňava, 13.9.1997 – Obnovenie strážnej veže, 8.9.2000 - Mesto Rožňava - prvá poštová známka)

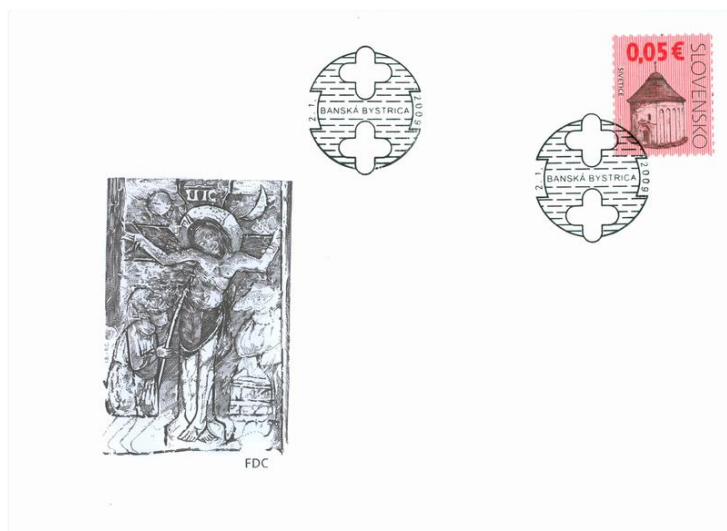
Od polovice 14. storočia až do začiatku 16. storočia prežíval Gemer svoj „zlatý vek“. Rozvíjala sa ťažba železnej rudy, spracovanie kovov, vznikali hámre, prvé remeselnícke cechy. Okrem kovov sa vyvážala aj keramika a rozvíjal obchod. V mestách a vo vidieckych sídlach sa stavali gotické chrámy a kostoly. Dodnes tvoria súčasť tzv. Gotickej cesty.^[1]

Spolu so šírením kresťanstva sa aj na Gemeri stavali kostoly a kláštory, z ktorých najstaršie stavby sa nezachovali alebo boli postupne prestavané a zmenené. K zničeniu niektorých prispeli turecké vojny alebo pobyt bratříkov z Jiskrovho vojska.

K najvzácnejším sakrálnym objektom patrí Rotunda sv. Margity v Šiveticiach. Rotundu nechal postaviť niekedy v priebehu 1. polovice 13. storočia príslušník rodu Zachovcov, ktorému Šivetice v tom čase patrili.

*Scény z Kristovho života na
prítlačí FDC z roku 2009
tvoria maliarsku výzdobu
rotundy v Šiveticiach z 13.
storočia.*

(Pof FDC 440)

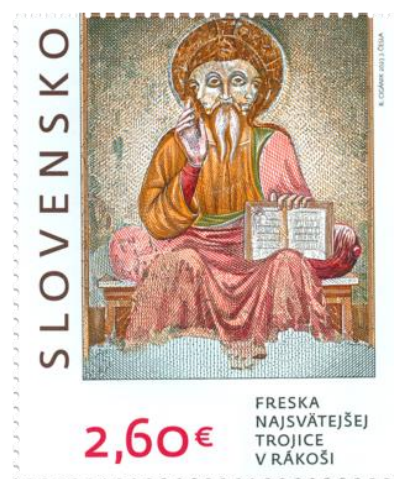
*Z 13. storočia pochádza aj bronzový korpus Krista nájdený
v jaskynnom systéme Domica – Baradla.*

*(Pof 25.9.2002 - 120 rokov Gemersko - Malohontského
múzea)*

V 14. storočí boli príslušníci rodu Bubekovcov významnými hodnosťmi na kráľovskom dvore. Okrem iného zveľad'ovania majetku dali obnoviť aj hrad Rákoš, ktorý sa stal centrom ich panstva v tejto oblasti.

Na svojich cestách po severnom Taliansku v službách kráľa Ľudovíta Veľkého mali možnosť oboznámiť sa s najlepšimi dielami talianskych majstrov, ktorých doviedli do Uhorska, aby im vyzdobili kostoly v Plešivci, Štítniku i v Rákoši. Tak vznikla ojedinelá nástenná maľba sediacej postavy žehnajúceho Boha s tromi tvármi.

Motív spojených troch tvárí sa často vyskytuje v stredovekom cirkevnom umení južných Slovanov východného obradu. Podobné zobrazenie Trojice sa nachádza v gotickom kostole blízkej obci Ochtiná.^[2] *Nástenná maľba z Kostola Najsvätejšej Trojice v Rákoši. (Pof 805 z roku 2023)*

Jednou z najkrajších stavieb Gotickej cesty na Gemeri je Kostol Zvestovania Panne Márii v Chyžnom neďaleko Jelšavy. Koncom 15. storočia získal jelšavské panstvo vrátane Chyžného rod Zápoľských. Vďaka nim sa súčasťou interiéru kostola stal vzácny vyrezávaný krídlový oltár z roku 1508, s ústredným súsoším Zvestovania Panne Márii a s maľovanými dvojstrannými krídlami. Pochádza z dielne Majstra Pavla z Levoče.

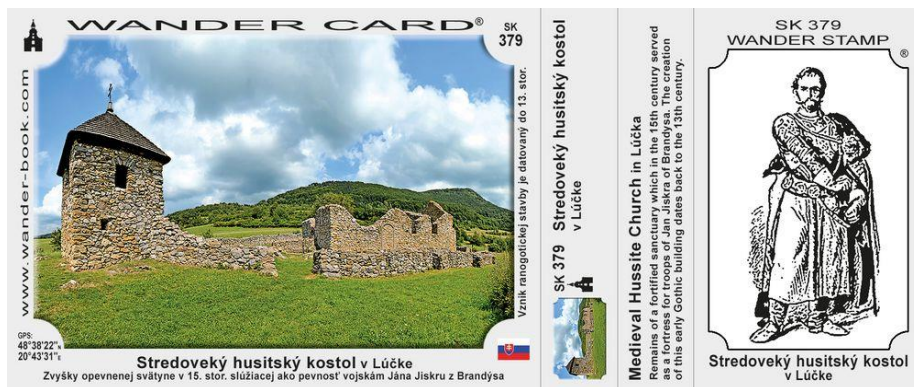

(Pof FDC 806 / 2023 – UMENIE: Gotická cesta – oltár v Kostole Zvestovania Panne Márii v Chyžnom)

Centrálne sochy anjela a Márie sú dielom samotného Majstra Pavla. Oltárnym obrazom sv. Juraja zabíjajúceho draka z roku 1508 sa ako donátori kostola pripomínajú známi Bubekovci.

Husiti na Gemeri

Éra mieru a rozvoja na Gemeri bola prerušená v rokoch 1440 až 1462. Stalo sa tak po smrti kráľa Albrechta Habsburského, keď malo Uhorsko dvoch korunovaných kráľov.^[1] Jeden bol Ladislav V. Pohrobok, nazývaný tak pretože sa narodil po otcovej smrti a druhým bol poľský Vladislav I. Jagel'ovský. Ladislav mal 4 mesiace a Vladislav 16 rokov. Kráľovná Alžbeta pozvala do svojich služieb Jana Jiskru z Brandýsa aby hájil nároky jej syna Ladislava na uhorský trón. Jiskra s 5000 žoldnieriemi po získaní Zvolenského hradu a banských miest na strednom Slovensku zamieril na Spiš, kde mal Vladislav najviac spojencov a dobyl Spišský hrad.

Husitské vojská často opevňovali kostoly a prebudovali na malé pevnôstky. Na turistickej vizitke sú zvyšky kostola v Lúčke neďaleko Krásnej Hôrky a postava Jána Jiskru z Brandýsa podľa kresby Mikoláša Aleša.

Sedmohradský vojvodca Ján Huňady, ktorý bojoval proti Turkom aj pri Varne, kde padol kráľ Vladislav bol v roku 1446 vymenovaný za regenta krajiny.

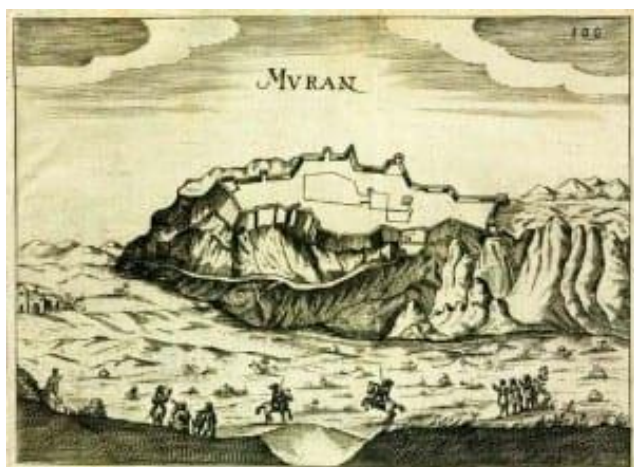
S Jiskrom bol v neustálom konflikte. Okrem toho bojoval aj proti bratríkom. Bratríci boli pôvodne zbehovia z Jiskrovho vojska spojení so zvyškami hustitských vojsk z predchádzajúcich výprav na Slovensko, ktorí sa živili rabovaním. Prepadávali obchodníkov, mešťanov ale aj poddaných. Do konca 50. rokov ovládali 36 táborov a hradov a mali do 20 000 ozbrojencov.

*Ján Huňady (1385-1456), vojenský vodca proti Turkom na známke vydanej v roku 1952 v emisii Národný deň armády
Zomrel pri obrane Belehradu proti Turkom na mor, ktorý sa rozšíril vo vojenskom tábore.*

(Mi HU 1268)

V tomto období sa do rúk bratříkov dostal aj hrad Muráň, z ktorého podnikali výpravy do okolia. Nie vždy bolo jasné, či nejaký hrad ovládli lúpeživí bratříci alebo Jiskrovi žoldnieri. Pre poddaných bolo každé vojsko pohromou, pretože ich vlastne museli živiť. Gemerské územie dobýval Jiskrov kapitán Valgata. Postupne prešli do Jiskrovej moci všetky významné hrady Gemera, dokonca aj Krásna Hôrka.^[3] Niektoré vydali majitelia bez boja. Keďže ich panstvo trvalo niekde aj 20 rokov, postupne ich opevňovali.

Na obrázku je pôdorys hradu Muráň vkomponovaný do celkového pohľadu. Na pečiatke vydanej v roku 2010 pohľad na hradné bralo Cigánka, kde stála pozorovacia veža. (Zdroj: www.muranskaplanina.com , Pof PPP 60/10)

Jiskrove a bratrické hrady sa následne snažil zase dobyť Ján Huňady. Historku dobytia Valgatovho opevneného tábora pri Drienčanoch opísal Ľudovít Kubányi v románe Valgatha. Huňady dal prehradiť blízky potok Blh a zadržanou vodou potom tábor zatopil. Nie vždy bol ale Huňady úspešný. Keď obliehal opevnený kláštor s 500 bratříkmi neďaleko Lučenca, po príchode asi 5 000 Jiskrových ozbrojencov prehral bitku napriek tomu, že na jeho strane bojovalo 12 000 vojakov a odtiahol.^[3]

Na reliéfoch sú uhorskí bojovníci: Rytier s mečom a štítom, Útočiaci rytier na koni, Bojovník s arkebuzou. Známky vyšli v emisii Na pomoc raneným vojakom v roku 1943. (Mi HU 725 – 727)

Po smrti Ladislava Pohrobka bol za kráľa zvolený Matej I. Korvín. Bol to syn Jána Huňadyho a tak za svoje poslanie považoval aj likvidáciu bratříkov na Slovensku. Jeho vojská dobyli aj Jiskrove hrady na Gemeri. Posledný bratrícky tábor na Slovensku zničili v roku 1467 pri Veľkých Kostolňanoch.

Na známke je zobrazený jeden z mála známych Matejových verných obrazov, zachovaných v kópii od neznámeho rakúskeho maliara 18. st., nachádzajúcej sa v zbierke GMB. Na prítlači FDC sú časti náhrobkov Imricha a Štefana Zápoľských. (Pof FDC 428 z roku 2008)

V Matejových službách sa vyznamenali hlavne dvaja bratia slovanského pôvodu, Imrich a Štefan Zápoľskí. Medzi hradmi, ktoré skonfiškoval Štefan v mene Mateja Korvína bol aj hrad Muráň, ktorý bratríci zúfalo bránili. Muráň dostali Zápoľskí do vlastníctva od kráľa v roku 1469 a patrili im až do roku 1527, keď sa stal jeho majiteľom Jakub Tornaly^[3]

Gróf Štefan Zápoľský sa stal neskôr palatínom. Jeho syn Ján bol korunovaný za kráľa Uhorska a dcéra sa vydala za poľského kráľa Žigmunda.

Náhrobok Imricha Zápoľského
(Zdroj: <https://sk.wikipedia.org>)

Imricha vymenoval kráľ Matej za bána Dalmácie, Chorvátska, Bosny a Slavónie. Dostal Spišský hrad, ktorý prebudoval na honosnú rezidenciu a bol povýšený do funkcie dedičného župana Spiša.

Kráľ Matej I. Korvín okrem toho, že zbavil Slovensko bratříkov a získal hrady, ktoré obsadili bol šíriteľom myšlienok renesancie a humanizmu na Slovensku. Medzi ľuďom kolovali o ňom rôzne povesti a legendy. Mimo iného aj to, že Kráľova Hoľa má pomenovanie po ňom, pretože tam raz obedoval.

Po Jiskrovi, bratříkoch a bojoch s nimi zostali poškodené nielen hrady ale aj kostoly. Niektoré boli prebudované na obranné účely a pri dobývaní zničené, v iných sa odohrávali husitské cirkevné obrady a bola zmenená výzdoba. Obnovu zabezpečovali zemepáni, cirkev alebo aj mešťania v mestách.

Obraz Svätá Anna Samotretia z Rožňavy
(Pof 509 – Emisia Umenie z roku 2011)

V tomto pokojnejšom období vznikol aj obraz označovaný ako Rožňavská Metercia – významná pamiatka stredovekého maliarstva na Gemeri. Nachádza sa na severnej stene katedrály Nanebovzatia Panny Márie v Rožňave. V roku 1513 ho namaloval neznámy autor. Zaujímavosťou je, že na pozadí je zachytený bežný život a prostredie rožňavských baníkov.

Pod Osmanskou nadvládou

Krátky hospodársky a politický rozvoj Gemera bol prerušený na dve storočia, počas ktorých sa územie zmiatlo vo víre tureckých vojen a stavovských povstaní.

Napriek tomu, že Osmani ukončili existenciu Byzantskej ríše už v roku 1453 a svoju expanziu zamerali na Uhorsko, až po bitke pri Moháči prestalo Uhorsko existovať ako celistvý územný celok. V tejto bitke zahynul aj mladý uhorský kráľ Ľudovít II. Gemer sa tak dostal do bezprostredného susedstva tureckej ríše.

*Reprodukcia obrazu Nájdenie mŕtveho kráľa Ľudovíta II. od Bertalana Székelyho je na známke vydané roku 1976 v Maďarsku.
(Mi HU 3134A)*

Turci obsadili Fiľakovský hrad a na území Gemera zriadili Fiľakovský sandžak. Vyberali dane a podnikali pustošivé nájazdy na dediny a mestá, ktoré sa oneskorili s platbou alebo ju odmietli.

Uhorsko sa rozdelilo na západnú časť, ktorej vládol kráľ Ferdinand I. Habsburský a východnú časť, ktorú ovládal protikráľ Ján I. Zápoľský. Klin medzi nimi tvorili územia, ktorá získala Osmanská ríša, pričom Ján Zápoľský bol vlastne jej vazal.

Mapa rozdeleného Uhorska v 16. storočí (Zdroj: <https://commons.wikimedia.org>)

Gemer sa nachádzal na mieste, kde sa tieto tri záujmy stretávali. Časť Gemerskej šľachty podporovala Zápoľského, časť bola verná cisárskemu trónu a všetci sa museli mať na pozore

pred Turkami. Spravidla gemerské obce odvádzali dane aj cisárovi aj Osmanom a vydržovali vojsko, ktoré sa práve nachádzalo na ich území. Ak to nedokázali boli vyplienené. Mnohí poddaní utiekali z Gemerskej stolice do iných častí krajiny.

Dobšiná je známa hlavne kvôli Dobšinskej ľadovej jaskyni ale málokto vie, že to bola jednou z mála obcí, ktoré odmietli Osmanom platiť dane. Dôsledkom toho ale bolo, že Turci v roku 1584 Dobšínú v noci prepadli, vypálili, spustošili a ľudí, ktorí neutekli odviekli do zajatia.^[3]

(Pof 495 – Krásy našej vlasti, emisia z roku 2011. Táto krása našej vlasti už neexistuje. V roku 2024 sa všetok ľad v jaskyni roztopil.)

Tento ilustračný obrázok má podobu stredovekej maľby. Nie je to však predstava konkrétneho umelca tej doby.

Je to ukážka ako si predstavuje tureckú armádu umelá inteligencia, keď jej zadáme požiadavku na zobrazenie vo forme dobovej ilustrácie.

Protiabsburské povstania

Súčasne s tureckým útlakom a tesne po ňom bol Gemer aj dejiskom stavovských povstaní a náboženských vojen. Trvali až do podpísania Szatmárskeho mieru v roku 1711.

V 16. storočí sa šírila Európou reformácia v cirkvi, ktorá začala teológom Martinom Lutherom v Nemecku. Obyvateľstvo Uhorska sa znovu rozdelilo, tentoraz podľa príslušnosti k cirkvi, na katolíkov a evanjelikov. Úspechy voči Turkom podnietili Habsburgovcov k ostrejšiemu postupu voči nekatolíkom.

Keď sa cisársky generál Giorgio Basta pokúsil obsadiť majetky sedmohradského magnáta Štefana Bočkaja, postavil sa Bočkaj na stranu opozície voči

Habsburgovcom a roku v 1604 zahájil otvorenú vzburu. V roku 1606 ukončil povstanie tzv. Viedeňský mier, ktorý zaručoval Bočkajovi získané majetky a náboženskú toleranciu.

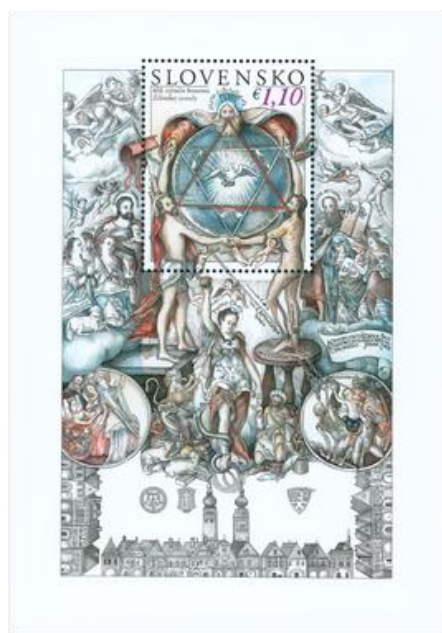

Na maďarskej známke z roku 2004 vydannej v emisii Bočkajovo povstanie je jeho portrét, meče, mince a hajdúch, symboly tej doby. (Mi HU 4954)

Bočkajovi povstalci obsadili značnú časť Gemera a Novohradu. Dostali sa až po Muráň. V Tisovci sa odohrala v roku 1606 šarvátka medzi Bočkajovými vojakmi a Turkami. Jej výsledkom bol vypálený kostol a zničená fara.^[3] Husári v Bočkajovom vojsku, ktorí boli odmeňovaní vlastnou korisťou a lúpežou, obec Muráň dvakrát vyrabovali.

K vyriešeniu sporných otázok v cirkvi sa snažil prispieť aj palatín Juraj Thurzo. Na dni 28. – 30. marca 1610 zvolal do Žiliny synodu, ktorá znamenala konštituovanie a vytvorenie samostatnej cirkevnej organizácie evanjelickej cirkvi augsburského vyznania.

Unikátnou autentickou pamiatkou z tých čias je Thurzov oltár Speculum Justificationis z roku 1611. (Pof 472 / 2010)

Významnú úlohu pri príprave synody a jej záverov mal Thurzov poradca Eliáš Lányi, ktorý sa stal jedným z prvých evanjelických superintendentov Horného Uhorska.

Eliáš Lányi bol jednou z najvýznamnejších osobností evanjelickej cirkvi v Uhorsku a bol povýšený aj do šľachtického stavu. Spoluvytváral evanjelické prostredie aj na Gemeri, pretože pred rokom 1602 pôsobil ako učiteľ a kňaz v Jelšave.

Na prítlači celinovej obálky vydanej v roku 2010 sú okrem symbolu Žilinskej synody, portréty palatína Juraja Thurzu a superintendenta Eliáša Lányiho.

(Pof 104 COB 100/10 - Žilinská synoda 1610 – 2010)

Na čele druhého stavovského povstania v rokoch 1619 – 1622 bol Gabriel Betlen zo Sedmohradska. Za podpory šľachticov ako Juraj Rákoci, Imrich Turzo, Gašpar Ilešházi a iní, ovládol skoro celé územie Slovenska. Gabriel Betlen bol zvolený aj ako protikráľ Ferdinanda II.

Na prvej známke vidíme Betlena ako bojovníka na koni. Je to reprodukcia litografie z roku 1620. Na druhej známke je zástava Gabriela Betlena z roku 1600. (Mi HU 3418A / 1980, Mi HU 3488A / 1981)

Najväčším spolubojovníkom Gabriela Betlena bol Juraj Sėči, ktorý sídlil na Muránskom hrade. Ten zdedil ako prvorodený syn Tomáša Sėčiho. Jeho dcėrou bola aj Mária Sėčiová, známa neskôr ako Muránska Venuša. Juraj Sėči bojoval na strane Betlena hlavne kvôli rozšíreniu svojich majetkov, neváhal ho zradiť.^[3]

Hrad Muráň na začiatku 17. storočia. (Zdroj: <https://www.hrady-zriceniny.cz>)

Ďalší ochranca nespokojných uhorských protestantov Juraj I. Rákoci prenikol zo Sedmohradska v rokoch 1643 – 1645 na východné Slovensko a odtiaľ na západ. Toto povstanie podporovala aj vdova Juraja Séčiho, Mária Drugethová a jej dcéra Eva Ilešházyová z Muráňa ale aj Lóránffy, pán v Žirkovciach a na Hodejove, pretože jeho dcéra bola Rákociho manželkou.

Na muránskom hrade sídlili Rákociho povstalci. Vojsku velil Gabriel Ilešházi, švagor Márie Séčiovej a manžel jej sestry Evy. Bývala s nimi aj Mária, ktorá sa po dvoch nevydarených manželstvách vrátila zo Sedmohradska.

Kapitán Fil'akovského hradu František Vešeléní mal na cisársky rozkaz dobyť hrad Muráň. Podarilo sa mu to nakoniec ľst'ou pomocou Márie. O priebehu ich vzťahu a získaní hradu vznikli legendy a Mária sa stala „Muránskou Venušou“.

František Vešeléní, medirytina Eliasa Widemanna, 1646, jeho prvá manželka Žofia Bosniaková, okolo 1640, druhá manželka Mária Séčiová, „Muránska Venuša“, 1656 (Zdroj: cs.wikipedia.org , Pof 456 / 2009, hu.wikipedia.org)

František Vešeléní sa oženil s Máriou Séčiovou v roku 1644. Sobáš sa konal v Jelšave. Neskôr v roku 1655 sa stal palatínom, 1660 županom Gemerskej župy

a v roku 1664 bol povýšený do grófskeho stavu.^[3] Pre nespokojnosť s vládou Habsburgovcov Vešeláni s poprednými uhorskými šľachticmi organizovali nové povstanie v roku 1666. Príprava povstania bola prezradená, sedem organizátorov popravili, mnohí boli uväznení a zbavení majetkov. Tak dopadla aj Mária Séci, vdova Vešelániho, ktorý umrel ešte pred týmito udalosťami. V roku 1670 prišla o muránske panstvo a bola internovaná v kláštore Uršuliniek vo Viedni.^[3]

Majiteľom hradu sa stal gróf Jan Rotthal a sídlila na ňom nemecká posádka. Cisárski vojaci boli rozmiestnení po hradoch a pevnostiach skonfiškovaných povstalcov. Poddaní museli zasobovať vojsko potravinami a kone krmivom. V týchto krutých časoch sa ich potravou stali otruby, žalúde a korienky. Spolu s hospodárskym útlakom nastal rekatolizačný proces. Zaberali sa kostoly, protestantských duchovných zatvárali do žalárov a posielali na galeje.

Do čela protihabsburského povstania sa teraz postavil Imrich Tököly. Toto povstanie trvalo od roku 1678 až do roku 1686. Jeho kuruci, ako ich súčasníci nazývali, dobyli postupne Abov, Gemer, Zemplín, Šariš a Spiš. Potom Liptov, Zvolen a banské mestá.

(Mi HU 3316A / 1978 - 300. výročie povstania grófa Thökölyho)

Tököly už roku 1678 obsadil Muráň. Vyzval celú Gemerskú stolicu aby sa pripojila k povstaniu. I keď v roku 1680 poverenci povstalcov a cisára uzavreli v Jelšave prímerie boje medzi kurucmi a labancami (cisárskymi vojakmi) pokračovali mimo Gemera.

V roku 1682 sa Imrich Tököly oženil s Helenou Zrínskou, dcérou popraveného Petra Zrínskeho (za Vešelíniho povstanie), čím získal majetky Rákociovcov. Turecký sultán ho vyhlásil za kráľa Horného Uhorska.^[3]

*Na maďarskej známke vydanéj roku 1952 v emisii Deň ľudovej armády je portrét Heleny Zrínskej
(Mi HU 1272 / 1952)*

Pri prechode cez Gemer, keď táborili kuruci pri Rožňave, žiadali od stolice všeobecnú insurekciu. Zbrane pre povstalcov dodávali dobšinskí a štítnickí zbrojáři.

V auguste 1682 sa pripojili k tureckému vojsku pod Fil'akovom. 2. septembra bolo pri Fil'akove sústredených 60 000 vojakov pod vedením budínskeho pašu Ibrahima. Hrad s posádkou 5 000 mužov zúfalo bránil Štefan II. Koháry. Nakoniec kvôli ženám a deťom, ktoré sa na hrad uchýlili z okolia pod podmienkou ich slobodného odchodu, hrad odovzdal Turkom. Ibrahim paša dal hrad podmínovať a vypáliť z obavy aby sa na ňom neusadil Imrich Tököly.

Po rozhodujúcej bitke pri Viedni roku 1683, ktorá znamenala koniec osmanskej expanzie v Uhorsku, sa cisárske vojská mohli sústrediť na likvidáciu povstania. Samotný Tököly musel utiecť do Turecka.

(Pof PPP 58/07 – 350. výročie narodenia Imricha Tökölyho)

Štefan II. Koháry, dostal za služby pre kráľa do zálohu muránske panstvo a Jelšavu. Muráň sa stal jeho majetkom až v roku 1720 a jeho panstvo (vlastnil 24 dedín) bolo najväčšie na Gemeri.

Nevlastný syn Imricha Tökölyho, ktorého matka bola Helena Zrínska, František II. Rákoci, bol v roku 1701 obvinený z prípravy povstania a uväznený.^[3]

Podarilo sa mu utiecť do Poľska kde sa spolu s Mikulášom Berčénim dva roky pripravovali na odboj. Na známke z roku 1976 je jeho portrét od Ádáma Mányokiho. (Mi HU 3114A / 1976)

V rokoch 1703 až 1711 sa tak odohralo posledné a najväčšie stavovské protihabsburské povstanie. Na jeho čele stál František II. Rákoci, od roku 1705 ako protikráľ Jozefa I. Habsbuského a knieža Uhorska. Celá Gemerská stolica sa pridala na stranu povstalcov v roku 1704.^[3]

Z poddaných sa stávali bojovníci, pretože Rákoci v roku 1703 vydal patent, podľa ktorého počas účasti na povstaleckých bojoch boli úplne oslobodení od povinností a platenia dávok. Zemanov a mešťanov si získal príslubom náboženskej slobody. Neskôr sa pridala aj šľachta.

Známky z emisie, ktorá bola vydaná v roku 1976 k 300. výročiu narodenia Františka Rákocziho II prezentujú obrazy: Tábor kurucov a Bitku kurucov a labancov od neznámych umelcov. (Mi HU 3111A, 3108A)

Po krajinskom sneme v Ónode, kde dvoch vyslancov Turčianskej stolice usmrtili, pretože predložili požiadavky na zmierenie s Viedňou, stratil Rákoci podporu verejnosti.

Na známke z roku 1976 je reprodukcia obrazu Krajinský snem v Onóde od Móra Thana.
(Mi HU 3110A)

V roku 1708 utrpel porážku pri Trenčíne, prišiel o celé svoje delostrelectvo a sám bol zranený. K vojnovým neúspechom sa pridal mor. V rokoch 1709 – 1710 podľahlo moru na Gemeri 30 000 obyvateľov.^[1] Gemer, v ktorom všetky hámre, pece a zbrojáři pracovali pre povstalcov, zostal prakticky vyľudnený. V januári 1711 opustili kuruci predposlednú baštu odporu, a až neskôr po podpísaní mieru v Sattmári (29. apríla) kapitulovalo aj posledné Mukačevo.

V kuruckom vojsku slúžil aj Juraj Jánošík. Pravdepodobne sa zúčastnil aj bitky pri Trenčíne. Po rokoch zbojníckeho života bol v roku 1713 chytený u Tomáša Uhorčíka v Klenovci, odsúdený a popravený obesením na hák.

(Pof 1296 - Kulturné osobnosti a udalosti 1963)

Andrášiovci – najznámejší rod na Gemeri

Posledný z rodu Bubekovcov, ktorým patrila hrad Krásna Hôrka zomrel roku 1567 bez potomkov. Hrad sa dostal do správy cisárskeho dvora. Za osem rokov sa na ňom vystriedalo sedem hradných kapitánov. Na konci bol Peter Andrásy, ktorým sa začalo takmer štyristoročné pôsobenie Andrásyovcov na Gemeri.

V roku 1642 získal hrad do dedičného vlastníctva Petrov vnuk Matej od kráľa Ferdinanda III. Oženil sa s Annou Monokyovou, čím Andrásyovci získali monocké, štítnické a drnavské majetky.

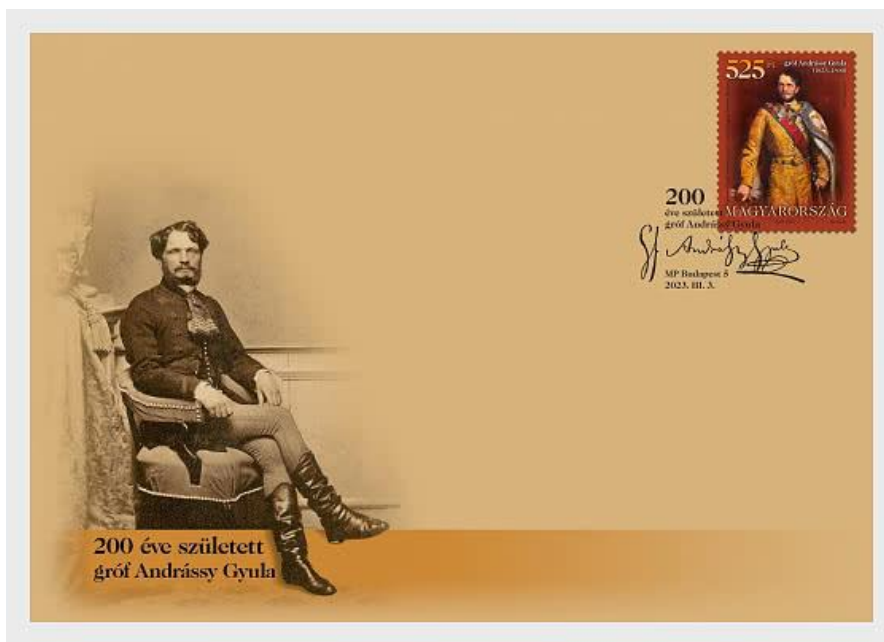

Obrazový poštový lístok s leteckým pohľadom na Krásnu Hôrku vyšiel v roku 2001 v emisii Hrady a zámky na Slovensku (Pof 009 OPL A/9 / 01)

Tökölyho povstalci obsadili Krásnu Hôrku v 1680 na jeden rok. Počas Rákociho povstania bol pánom hradu Štefan Andrásy. Pridal sa k Rákocimu a na čele jeho vojska vybojoval víťazstvo v bitke pri Rábe. Rákoci ho vymenoval za kapitána Levoče. Štefan Andrásy zradil a mesto v roku 1710 vydal zástupcom cisára. Históriu týchto udalostí opísal Mór Jókai v románe Levočská biela pani.

Na prelome 17. a 18. storočia sa Andrásyovci rozdelili na betliarsku a krásnohorskú vetvu. Medzi Andrásyovcami nájdeme gemerkých županov, generála, biskupa, podnikateľov a cestovateľov ale aj politikov a členov vlády.

Július Andrásy (1823 – 1890) bol v roku 1847 poslancom Zemplínskej stolice na uhorskom sneme, kde podporoval politické aktivity Lajosa Kossutha. Bol aktívnym účastníkom revolúcie v rokoch 1848 – 1849, stal sa veliteľom revolučnej národnej gardy a pobočníkom generála Artúra Görgeia. Zúčastnil sa bitky pri Pákozde i výpravy na Viedeň v októbri 1848. Po porážke uhorských vojsk v revolúcii emigroval do zahraničia. Za účasť v revolúcii bol rakúskymi úradmi odsúdený na trest smrti. V roku 1858 bol amnestovaný a vrátil sa do Uhorska. Stal sa uhorským predsedom vlády (1867–1871) a ministrom zahraničných vecí Rakúska-Uhorska (1871–1879).

FDC so známkou vydanou v emisii 200. výročie narodenia grófa Gyulu Andrassyho (Mi HU FDC 6299).

Júliusov brat Emanuel Andrásy bol veľkým podporovateľom baníctva, vďaka čomu si vyslúžil prezývku Železný gróf. Za jeho éry dochádzalo k masívnej modernizácii ťažobných techník, budovali sa nové zariadenia a modernizovali procesy. Z Gemera spravil jednu z hospodársky najvýznamnejších žúp Uhorska. V roku 1867 dal postaviť hutu v Nižnej Slanej, ktorú pomenoval po svojej matke – Huta Etelka. Ďalšiu hutu dal postaviť v roku 1870 vo Vlachove, a pomenoval ju po svojom otcovi – Huta Karol.

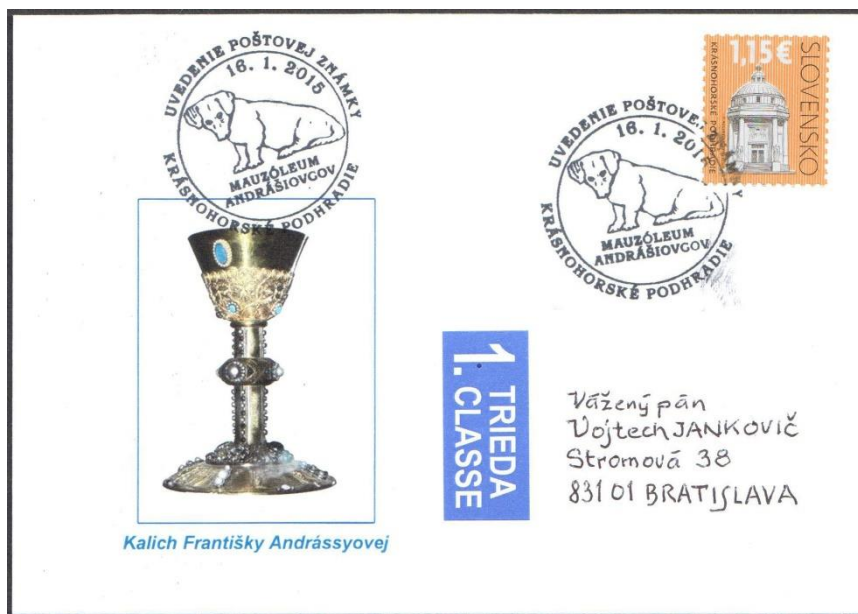
Emanuel Andrásy dal prestavať Betliarsky kaštieľ do podoby, v ktorej ho poznáme dnes. Sú v ňom aj jeho trofeje a zbierky napr. z ciest po Číne, Indii, Jáve, Cejlóne a Bengálsku.

(Pof 477 – Krásy našej vlasti: Kaštieľ Betliar, 087 NL 477/10)

Jedným z posledných členov rodu Andrásyovcov bol Dionýz Andrásy (1835 – 1913), ktorý dal v roku 1903 postaviť pre svoju milovanú manželku Františku

Hablavcovú, mauzóleum v Krasnohorskom Podhradí. Františka bola operná speváčka, do ktorej sa zamiloval vo Viedni. Nemala „modrú krv“, tak sa zosobášili tajne.

Na známke vydanej roku 2015 v emisii Kultúrne dedičstvo Slovenska je Mauzóleum Andrášiovcov, na pečiatke k inaugurácii známky obrázok ich psa, ktorého socha sa nachádza za mauzóleom. (Pof 580, PPP 01/15)

Tereziánske a Jozefínske reformy

Po skončení vojen a povstání nastáva pre Gemer obdobie hospodárskeho rastu, politickej a náboženskej stabilizácie. Šľachta opúšťa už nepotrebné, často aj polozrúcané nevyhovujúce hradné sídla a stavia si kaštiele v mestách a obciach. Drobní zemanovia a mešťania sú pre ňu novovznikajúcou konkurenciou v podnikaní a tak musia meniť životný štýl. Namiesto zásluh získavaných v boji sa zapájajú do rozvoja podnikania, priemyslu ale aj vedy, kultúry a umenia. Aj v týchto oblastiach sa postupne objavujú osobnosti nešľachtického pôvodu.

V roku 1740 preberá vládu Mária Terézia, dcéra Karola III. Pričinila sa vo veľkej miere o ekonomické a školské reformy, podporovala obchod a rozvoj poľnohospodárstva a zreorganizovala armádu.

Od roku 1765 vládla spolu so synom Jozefom, ktorý ale ani po jej smrti roku 1780 nebol korunovaný. I keď si s matkou nie vo všetkom rozumeli, pokračoval v jej reformačnom úsilí. Najdôležitejší bol v roku 1781 jeho „tolerančný patent“, ktorý zabezpečoval pre protestantov a iných nekatolíkov určité slobody a zrušenie nevoľníctva v Uhorsku roku 1785. Zrušil aj stoličnú samosprávu a nahradil ju desiatimi štátnymi dištriktmi.

Všetky tieto reformy zasiahli aj Gemer. V roku 1786 sa prvýkrát pripojil ku Gemeru aj Malohont a vznikla Gemersko-malohontská župa.

Mária Terézia (1717-1780), rakúska arcivojvodkyňa a kráľovná na hárčeku vydanom k 300. výročiu jej narodenia (Mi AT BL 95)

Panovníci často riešili nielen štátne ale aj miestne problémy. V roku 1769 prepadli rimavskosobotskí kalvíni procesiu katolíkov, lebo si mysleli, že chcú zabráť ich kostol. Za trest im ho potom kráľovná Mária Terézia roku 1771 dala zbúrať a na jeho mieste postaviť nový katolícky chrám.

Na základe tereziánskeho urbára, ktorý sa v roku 1774 zaviedol do všetkých stolíc a jeho cieľom bolo zjednotiť dane a vzťahy medzi zemepánmi

a poddanými, sa previedla aj evidencia pôdy a obyvateľstva. Napríklad sa dozvedáme, že v roku 1776 žilo na území gemerskej stolice 275 rómskych rodín, spolu 1116 osôb. Postupne sa usadzovali na okraji miest a obcí. V 19. storočí sa tu usadilo aj židovské obyvateľstvo.^[1] Vďaka svojej polohe mala aj pred rozpadom Rakúsko-Uhorska väčšina obyvateľov maďarskú národnosť. Podľa údajov z roku 1910 bolo národnostné zloženie nasledujúce: Maďari 58,5 %, Slováci 38,4 %, Nemci 1,6 %.

Cisár Jozef II. (vládol v rokoch 1780 – 1790)

Na známke z roku 1908 je portrét cisára od Jakoba Adama, viedenského rytca, autora portrétov, erbov a štátnych znakov. (Mi AT 141)

Cisárstvo a revolúcie

Situácia v prvej polovici 19. storočia bola už búrlivejšia. Panovník František II., synovec Jozefa II. nastúpil protireformačný kurz a v roku 1804 sa vyhlásil za rakúskeho cisára Františka I. Uhorsku a ostatným krajinám spadajúcim pod cisárstvo sľúbil, že sa nenaruší ich právna subjektivita.

Rakúsko vstúpilo do vojny s revolučným Francúzskom. Napoleonské vojny sa Uhorska dotkli len okrajovo. Aj keď roku 1809 Prešpork obliehalo francúzske vojsko, Prešporský hrad vyhorel o dva roky vďaka nepozornosti rakúskych vojakov, ktorí na ňom sídlili.

Na známke z roku 1979 je pohľad na Prešpork okolo roku 1815 podľa Wolfovej kameňoritiny. (Pof 2411 – Bratislavské historické motívy)

Počas návratu z bitky pri Slavkove prenocoval roku 1805 v Rimavskej Sobote so svojimi vojakmi ruský generál Michail Kutuzov. V betliarskom kaštieli môžeme zase vidieť posteľ, v ktorej prespal Napoleon.

Ruská známka z roku 1995 vyšla k 250. výročiu narodenia Michaila Kutuzova, Napoleona môžeme vidieť na známke spoločného vydania Českej republiky a Francúzska z roku 2005 k bitke pri Slavkove (Mi RU 413, Mi CS 434)

Po Napoleonovej porážke zasadal vo Viedni mierový kongres, ktorého hlavnou myšlienkou bolo zamedziť revolúciám a nepokojom. Rakúsko a jeho kancelár knieža Václav Metternich hrali vedúcu úlohu. Metternich nastolil v krajine tvrdý centralistický režim.

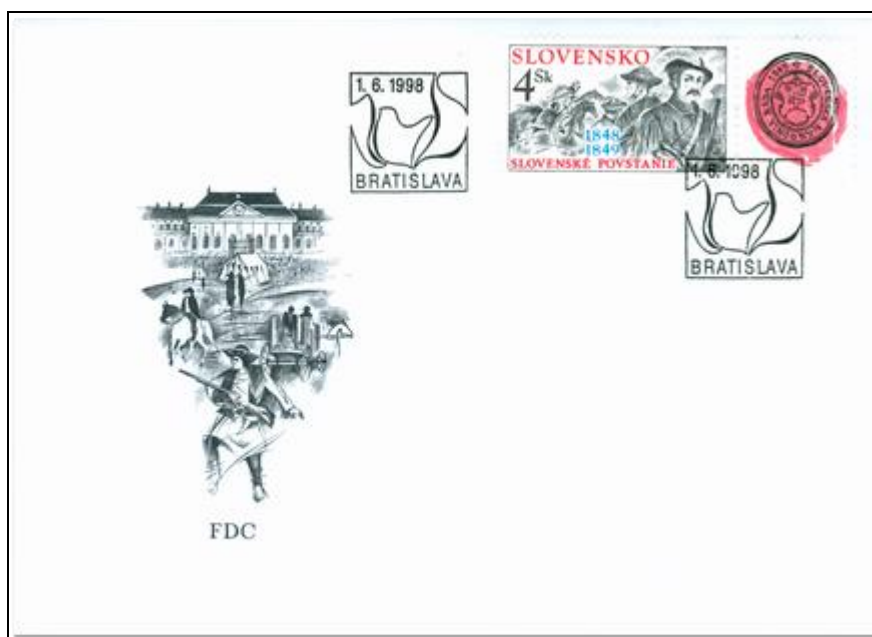
Začalo silnieť národné uvedomenie Maďarov. Roku 1831 sa zišiel v Pešti snem, na ktorom reformná strana pod vedením grófa Istvána Schéchenyiho, Miklósa

Vesselényiho a Lajosa Kossutha prišla s koncepciou rozsiahlej hospodárskej, sociálnej a kultúrnej obnovy krajiny. Pre názorové nezhody došlo v roku 1840 k jej rozpadu a nacionalisticky založený Kossuth) zformoval radikálne ľavicové krídlo.

Známka s Kossuthovým portrétom vyšla v roku 1952 k 150. výročiu jeho narodenia. (Mi HU 1267)

16. septembra 1848 sa vo Viedni na zhromaždení asi 200 Slovákov pod vedením Ľudovíta Štúra, Jozefa Miloslava Hurbana a Michala Miloslava Hodžu formálne utvoril najvyšší národný revolučný a vojenský orgán slovenského národného hnutia – Slovenská národná rada. Keďže Kossuth nechcel uznať požiadavky Slovákov, Štúr odmietol poslušnosť pešťskej vláde a vyhlásil nezávislosť Slovákov.

Na FDC z roku 1998 sú znázornení slovenskí dobrovoľníci. Vyšla v emisii Slovenské povstanie 1848-49 s kupónom 150. výročia Slovenskej národnej rady (Pof FDC 153)

Zorganizovali sa dva zbory slovenských dobrovoľníkov, ktorí bojovali na strane cisárskeho vojska proti Kossuthovým revolučným gardám. Viedeň sľúbila uznať Štúrove požiadavky. Po prvej neúspešnej výprave sa zbory spojili.

V januári až apríli 1849 pôsobil zbor ako poriadková sila aj v Gemersko-malohontskej stolici. Na všetkých miestach dobrovoľníci odstraňovali

košútovské úrady a na úradné miesta dosadzovali Slovákov. Zakladali miestne národné rady a vyvíjali národnobuditeľskú prácu.

Kapitánom zboru dobrovoľníkov sa stal aj Ján Francisci. *Na známke vydanej v roku 1968 je reprodukcia obrazu Petra Michala Bohúňa: Ján Francisci ako dobrovoľník*
(Pof 1731 - Umenie)

Pri prechode cez Muráň sa obyvateľstvo k dobrovoľníkom a cisárskym vojakom správalo nepriateľsky, vojaci odpovedali násilnými rekviráciami. Podžupan stolice sa rozhodol zmobilizovať miestne občianske gardy. Občianske gardy z Revúcej, Jelšavy, Ratkovej, Kamenian a Plešivca o sile 450 mužov, nečakajúc na posily a ani na samotného podžupana, 26. februára 1849 zaútočili na 400 slovenských dobrovoľníkov pri Muráni. Spôsobili im straty 16 mŕtvych, 38 ranených, 60 zajatých, 180 ukoristených zbraní s vlastnými stratami 1 raneného. Po Muránskej porážke bol 1. zbor zreorganizovaný.

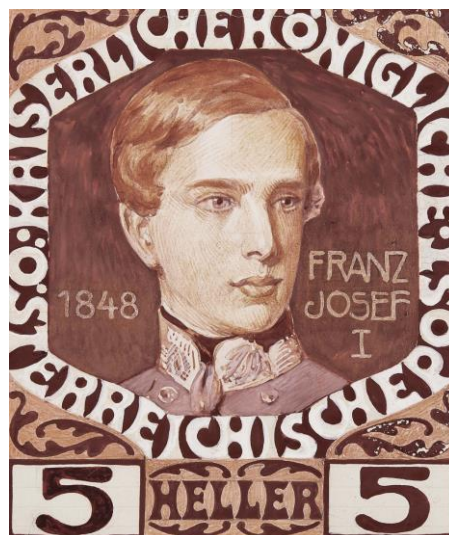
V prvej polovici septembra potom zbor vytlačil maďarské gardy z Gemerskej stolice. V tomto období mal zbor asi 1200 mužov. Po obsadení Gemera sa pridalo asi 2500 ďalších.

Ferdinand V. Dobrotivý abdikoval v Olomouci v prospech svojho synovca Františka Jozefa I. (1848-1916). Ten sa necítil viazaný sľubmi svojho predchodcu a nastolil tvrdý kurz.

20. októbra panovník František Jozef I. na návrh ministerskej rady a ministerstva vojny podpísal príkaz o rozpustení slovenského dobrovoľníckeho zboru. Viedenská vláda sľuby dané slovenským predstaviteľom nikdy nesplnila.

Na obrázku je návrh známky k z roku 1908 k 60. výročiu vlády Františka Jozefa I. od Kolomana Mosera. Originál sa nachádza v Leopoldovom múzeu vo Viedni.

(Zdroj: onlinecollection.leopoldmuseum.org)

Po potlačení Kossuthovho povstania riešilo cisárstvo konflikt s Pruskom, pričom v roku 1866 utrpelo katastrofálnu porážku. Monarchia bola rozdelená na dva samostatné štáty a v roku 1868 bol úradný názov zmenený na Rakúsko-Uhorsko. K vyrovnaní prispela aj cisárova manželka Alžbeta, prezývaná tiež Sissi, ktorej uhorskú korunu vložil na hlavu gróf Július Andrássy.

Na rakúskej známke vydanej v roku 1998 k 100. výročiu úmrtia Alžbety Bavorskej je portrét Cisárovná diamentovými hviezdikami od Franza Xavera Winterhaltera z roku 1865.

(Mi AT 2265)

Slovenské národné obrodenie

Slováci so svojou snahou o národnú svojbytnosť od začiatku spájali s jazykovou otázkou. Uvedomovali si, že nemôže existovať národ ak nemá vlastnú reč. Slovenčina, ktorá hlavne v horských oblastiach nepodľahla maďarským vplyvom, sa udržala vlastne vo forme nárečí a potrebovala zjednotenie.

V rokoch 1780 – 1820 sa o to zaslúžil Anton Bernolák a jeho nasledovníci. Prvú kodifikovaná forma slovenčiny ustanovil v roku 1787 Anton Bernolák na základe kultúrnej západoslovenčiny. K jej šíreniu prispelo aj založenie spolku Slovenské učené tovarišstvo roku 1792 v Trnave.

Hárček v emisii Osobnosti: Anton Bernolák (1762 – 1813) zobrazuje portrét Bernoláka, jeho hlavné diela a miesta, kde pôsobil. (Pof 523 / 2012)

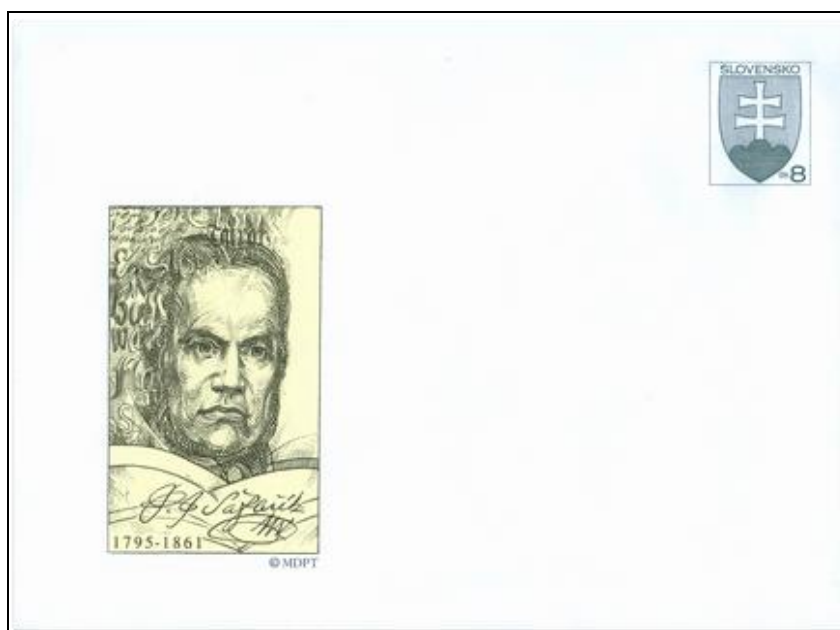
Úlohou spolku bolo hlavne organizovať a viesť národné hnutie a vydávať aj osvetové a ľudovýchovné diela. Na konci tretieho roku svojej existencie, malo už Tovarišstvo na území celého Slovenska do 450 členov. Na Gemeri malo svoju pobočku v Rožňave.

Na známke emisie z roku 1992 200. výročie Slovenského učeného tovaryšstva sú portréty Antona Bernoláka a Juraja Fándlyho a symbol spolku. (Pof 3023)

Bernolákovci reprezentovali katolícke obrodenecké hnutie a patrili k nim napr. Juraj Fándly, Juraj Palkovič a Ján Hollý.

Iný smer v období 1820 – 1835 presadzovali Ján Kollár a Pavol Jozef Šafárik hlavne spoluprácu so slovanskými národmi.

Pavol Jozef Šafárik, (1795, Kobeliarovo – 1861, Praha) študoval na gymnáziu v Rožňave, neskôr v Dobšinej. Bol to básnik, historik, etnograf, slavista a univerzitný profesor. (Pof 002 COB 001 / 95 Pavol Jozef Šafárik)

V rokoch 1835 – 1849 bojovali za kultúrne, politické práva Slovákov a zavedenie spisovného jazyka Štúrovci. Formovali sa v 90. rokoch zo študentov evanjelického lýcea v Bratislave. Ľudovít Štúr previedol druhú kodifikáciu spisovnej slovenčiny, tentoraz na základe stredoslovenského nárečia. Svojim

bojom za slovenský národ a prácou preň sa stal jednou z najvýznamnejších osobností z dejín Slovenska.

V roku 1995 vyšla známka v hárčekovej úprave Ľudovít Štúr. Okrem jeho portrétu je v pozadí profil alegorickej postavy. (Pof 64 / 1995)

Ľudovít Štúr (1815-1856) - vedúca osobnosť slovenského národného obrodzenia, jazykovedec, kodifikátor spisovnej slovenčiny. R. 1837-38 a 1840-43 pedagóg ev.lýcea v Bratislave. Stal sa jedným z hlavných predstaviteľov a vodcov slov. povstania 1848-49 a symbolom boja za národnú slobodu.

Snahy o slovenské školstvo

Po vytvorení spisovnej slovenčiny bolo ďalšou snahou národne uvedomelých Slovákov presadiť na školách vyučovanie v materinskom jazyku. Minister Alexander Bach vyhlásil ako úradný jazyk popri maďarčine, staroslovenčinu (slovakizovanú češtinu). Uhorské školy boli buď maďarské alebo zmiešané.

Veľkú zásluhu na presadzovaní slovenčiny do vyučovania malo gymnázium v Banskej Bystrici. Biskup Štefan Moyzes sa zaslúžil o to aby sa prvým slovenským riaditeľom gymnázia stal profesor matematiky Martin Čulen.^[4]

Známka z emisie 150. výročie narodenia Štefana Moyzesa z roku 1947. (Pof 461)

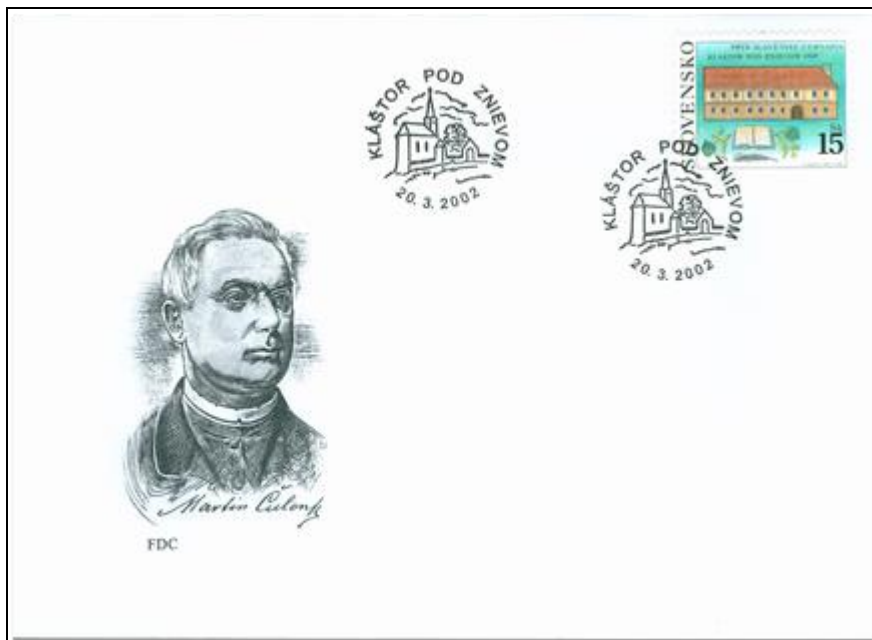
Banskobystrické gymnázium bolo trojrečové. 111 hodín sa učilo v slovenčine, 48 hodín v maďarčine, ostatné v nemčine. 2.8.1867 bola posledný krát zverejnená klasifikácia v slovenčine. O desať dní boli všetci slovenskí profesori vylúčení a v školskom roku 1867/68 bola už jediným vyučovacím jazykom maďarčina.^[4]

Snaha o slovenské stredné školstvo bola korunovaná úspešným založením troch slovenských gymnázií. V Revúcej v roku 1862, v Martine roku 1866 a v Kláštore pod Znievom v roku 1869.

Martinské nižšie evanjelické gymnázium otváral Michal Miloslav Hodža.
(Pof 260 / 2002 – Prvé slovenské gymnáziá)

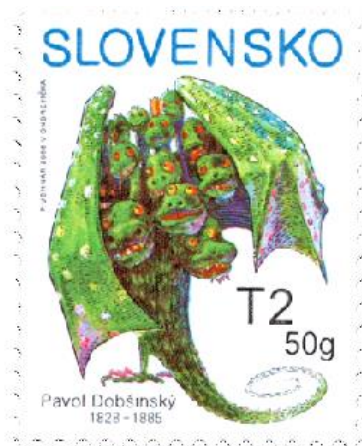

Pokračovaním v snahe banskobystričského gymnázia o moderné stredné školstvo bolo vlastne katolícke slovenské gymnázium v Kláštore pod Znievom. Jeho učebný plán pripravil Martin Čulen a v rokoch 1869 -1875 bol jeho riaditeľom.

Na FDC z emisie Prvé slovenské gymnáziá: Kláštor pod Znievom je portrét Martina Čulena, na pečiatke Kostol sv. Michala. (Pof FDC 261 / 2002)

V 19 . storočí patrila k centráam slovenského národného a kultúrneho života aj Revúca. Veľkú úlohu v slovenskom národnom hnutí na Gemeri zohral revúcky evanjelický kňaz Samuel Reuss. Bol iniciátorom založenia prvej slovenskej knižnice roku 1822, spoluzakladateľom 1. slovenského gymnázia v Revúcej, stal sa priekopníkom v zbieraní slovenských ľudových rozprávok, študenti a mládenci z okolia chodili k nemu na faru kde ich zasväcoval do zberateľskej a výskumnej činnosti. V rokoch 1850 -1852 býval u neho na fare aj Pavol Dobšinský, ktorý mu pomáhal ako kaplán. Od Reussa získal Dobšinský množstvo rozprávok, ktoré potom vydal vo svojich zbierkach. Navštívila ho aj česká zberateľka rozprávok Božena Němcová.

*V emisii Známkou deťom, Pavol Dobšinský vidíme obrázok draka, častý rozprávkový motív a na pečiatke k inaugurácii známky portrét Pavla Dobšinského.
(Pof PPP 36/08, Pof 423)*

Po prerokovaní a odsúhlasení žiadosti Samuela Reussa na zasadnutí mestskej rady, cirkevnom konvente a miestodržiteľskom úrade v Košiciach nastal boj o vytvorenie podmienok pre založenie gymnázia. Išlo hlavne o finančné zabezpečenie a ďalšie povolenia. Zasadnutie cirkevného konventu určilo prípravný výbor, ktorého predsedom sa stal Ľudovít Reuss, tretí syn Samuela Reussa, ako inšpektor evanjelickej cirkvi bol určený Juraj Kalina a okrem 14 obyvateľov Revúcej boli členmi výboru aj Štefan M. Daxner, Samuel Tomášik, August H. Škultéty a Samuel Ormis. Vyhlásila sa aj národná zbierka.^[4]

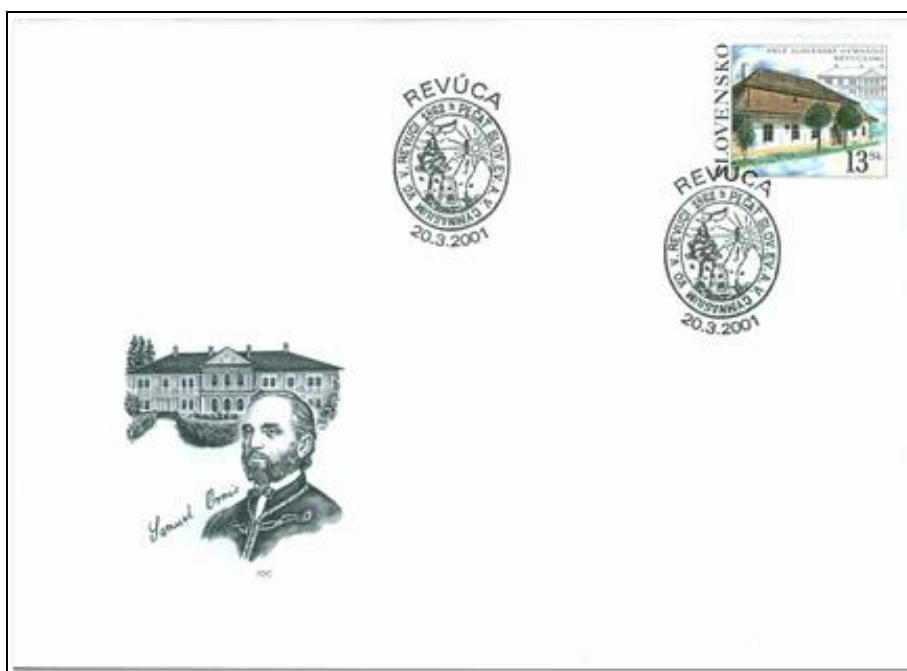
*Na známke vydanej roku 2002 je v popredí budova 1. slovenského gymnázia v Revúcej, v pozadí druhá budova postavená v roku 1873.
(Pof 259 - Prvé slovenské gymnáziá Revúca 1862)*

V utorok 16.9.1862 sa v evanjelickom kostole slávnostne otvorilo Prvé slovenské evanjelické a.v. gymnázium. Otvorenia sa zúčastnili aj štúrovci. Ako novozvolený správca gymnázia mal inauguračnú reč August Horislav Škultéty. Gymnázium bolo do roku 1918 prvé a jediné, na ktorom sa všetky predmety vyučovali v slovenčine, pôsobili na ňom len slovenskí pedagógovia, malo

v názve „slovenské“, v pečiatke trojvršie s dvojkrížom a vydávali sa len slovenské vysvedčenia.^[5]

Ako profesor nastúpil v roku 1863 na gymnázium revúcky rodák Samuel Ormis (1824 – 1875). Počas 11 rokov svojho pôsobenia bo tri krát správcom gymnázia. Okrem pedagogickej činnosti napísal aj tri drámy a učebnice pre žiakov. Stál pri zrode ďalších dvoch škôl v Revúcej – Učiteľského semeniska a Dievčenského vychovávacieho ústavu.^[4]

V Revúcej založil finančný spolok Vzájomná pomocnica V roku 1869 jeho pričinením vznikol Potravinový spolok. Obidva spolky boli prvými svojho druhu v Uhorsku. Nakladateľský spolok pre vydávanie slovenských kníh založil v roku 1870.

Samuel Ormis mal veľký podiel na výstavbe novšej budovy Prvého slovenského gymnázia, stavanej len zo zbierok a darov v rokoch 1871 – 1873 v silnejúcom národnom útlaku.

Na prítlači FDC je jeho portrét a nová budova gymnázia. (Pof FDC 259/2002)

Okrem priaznivcov, vďaka ktorým sa postavila aj nová budova gymnázia, ktorú vysvätil 4.2.1873 Samuel Tomášik, malo gymnázium aj svojich nepriateľov. Štát na jeho činnosť nikdy neprispieval. Nakoniec po formálnom vyšetrovaní boli profesori obvinení zo šírenia panslavizmu a 31.7.1874 bola jeho činnosť zastavená. Zrušenie 1. slovenského gymnázia podpísal František Jozef I. dňa 20.8.1874.^[4]

Revúcke gymnázium zohralo pri vytváraní slovenského národného povedomia dôležitú a významnú úlohu. Mnohí jeho absolventi šírili jeho myšlienky ďalej hlavne ako spisovatelia a z ďalších sa stali výrazné osobnosti dejín Slovenska. V prvej budove gymnázia je zriadené múzeum, ktoré približuje návštevníkom dvanásť rokov jeho existencie.

Druhá historická budova gymnázia, v ktorej dvadsať rokov sídlilo 1. slovenské literárne gymnázium, sa po ročnej rekonštrukcii zmenila 7.3.2024 na múzeum Littera.

Štúrovci priamo alebo nepriamo ovplyvnili vznik a činnosť 1. slov. gymnázia. Štefan Marko Daxner bol hlavným dozorcom gymnázia. Pochádzal z Tisovca. V roku 1868 ho vystriedal Ján Francisci rodák z Hnúšte. Janko Kráľ študoval na Gymnáziu v Gemeri a v roku 1844 navštívil Samuela Ruessa v Revúcej. *Na hárčeku z roku 2022 sú ešte Ján Palárik a Ján Kalinčiak, v pozadí symbolický Devín. (Pof 769)*

Asi najznámejším študentom 1. slovenského gymnázia sa stal Martin Kukučín, vlastným menom Matej Bencúr (1860, Jasenová – 1928, Pakrac, Chorvátsko). Bol prozaikom, dramatikom a publicistom ale aj lekárom. Študoval na lekárskej fakulte v Prahe). Keď nezískal miesto na Slovensku odišiel do Chorvátska, kde pôsobil na ostrove Brač. V roku 1904 sa oženil a o štyri roky odišli obaja manželia do Čile. Stal sa prvým lekárom Medzinárodného Červeného kríža v Patagónii. V Punta Arenas pôsobil ako lekár a dodnes jedna poliklinika nesie jeho meno. Po Martinovi Kukučínovi je pomenované aj súčasné gymnázium v Revúcej.

Hlavné jeho diela sú: Rysavá jalovica, Neprebudený, Dom v stráni. V Próze Mladé letá opisuje svoje študentské roky na gymnáziu v Revúcej.

(Pof 707 / 1953 – Spisovatelia)

Absolventom 1. slovenského gymnázia v Revúcej a zároveň gemerským rodákom bol Jozef Škultéty (1853, Potok - 1948, Martin) - slovenský literárny kritik, historik, jazykovedec, publicista, prekladateľ a právnik. Pracoval na školskom inšpektoráte v Rimavskej Sobote, kde pomáhal pri zostavovaní školských učebníc. Roku 1879 odišiel do Martina. Bol vydavateľom Slovenských pohľadov a redaktorom Národných novín. Redigoval Letopis a Zborník Matice slovenskej. Písal o významných osobnostiach slovenskej literatúry.

Na známke vydanéj roku 1998 sú za portrétom Škultétyho symboly Slovenska a budova Matice slovenskej. (Pof 144 - Osobnosti - Jozef Škultéty)

Na prelome 19. a 20. storočia

Hovorí sa, že dejiny píše ľudia. Keď sa pozrieme na históriu uplynulých storočí, získame dojem, že boli písané mečom a krvou, že ich tvorili ľudia ženúci sa za slávou a mocou, bažiaci po majetku a mysliaci len na svoj prospech.

Ale bez staviteľov hradov a honosných sídiel, bez umelcov, ktorí ich vyzdobili, bez vedcov ale aj remeselníkov a nakoniec bez obyčajných ľudí, ktorí ich živili a znášali všetko to utrpenie, ktoré prinášali ich boje o moc, by dejiny tých slávnych osobností nemohli vlastne vzniknúť.

Poslednú kapitolu venujeme ľuďom, ktorých život je spätý s Gemerom ale písali dejiny svojou prácou a tvorbou. Paradoxom je, že to bola zase vojna, prvá svetová, po ktorej sa Slováci zbavili závislosti na Uhorsku a vznikla Československá republika. Nové administratívne členenie na okresy ukončilo v roku 1922 existenciu Gemersko-malohontskej župy. Obyvatelia tohto územia si ale stále hovoria Gemerčania a k jeho označeniu často pridávajú ešte jedno slovo – Malebný Gemer.

Dr. Ing. Ivan Krasko, vlastným menom Ján Botto (1876, Lukovištia - 1958, Bratislava) bol slovenský básnik, prozaik a prekladateľ, predstaviteľ moderny. V Lukovištiach ho učil A. H. Škultéty. Študoval na gymnáziu v Rimavskej Sobote a chemické inžinierstvo v Prahe kde sa zapojil do študentského spolku Detvan. V roku 1914 narukoval na východný front ako dôstojník 16. honvédskeho pluku rakúsko-uhorskej armády. Po vojne bol tajomníkom ministra Vavra Šrobára.

Na známke z roku 1976 je Kraskov portrét na symbolickom pozadí sveta jeho poézie. Známa je zbierka básní Nox et solitudo. (Pof 2185 – Výročia významných osobností)

Na Gemerí sa narodila aj prvá slovenská botanička Izabela Textorisová (1866, Ratková – 1949, Krupina). Civilným povoláním bola poštová úradníčka. Sama sa naučila šesť jazykov, aby si mohla s kolegami zo zahraničia vymieňať rastliny a poznatky.[3] Jej herbár Herbarium Textoris, ktorý obsahuje približne 5 000 položiek, je uložený na Katedre botaniky Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.[2]

Na jednej známke emisie z roku 1996 je portrét Izabely Textorisovej doplnený o kvet lýkovca voňavého, na druhej známke je zobrazená personifikovaná postava jej diela spolu s bodliakom Carduus Textorianus Marg. pomenovaným podľa nej. Štvorice známok spája medzihárčie reprodukuje motív z jej herbára.
(Pof UTL 89/90 - EUROPA: Izabela Textorisová - portrét a dielo)

Známou osobnosťou rožňavského okresu je akademik Juraj Hronec (1881, Gočovo – 1959, Bratislava). Bol to významný slovenský matematik. V jeho rodnom dome sa nachádza malé múzeum a na fasáde je umiestnená pamätná tabuľa. Po maturite na gymnáziu v Rožňave študoval matematiku a fyziku na univerzite v Kluži. V roku 1936 bol iniciátorom „Akcíe za vybudovanie slovenských vysokých škôl. Stal sa prvým rektorom Štátnej vysokej školy

technickej Dr. Milana Rastislava Štefánika. V rokoch 1945 až 1954 bol predsedom Matice slovenskej.

Na druhej známke je okrem portrétu Juraja Hronca zobrazený ďalší slovenský matematik Štefan Schwarz (1914, Nové Mesto nad Váhom – 1996, Bratislava), ktorý pôsobil na SVŠT a vzorec pre štruktúru konečných polí.

(Pof 2476 / 1981 – Výročia osobností, Pof 205 / 2000 – Svetový rok matematiky)

S Gemerom sa rozlúčime pohľadom na krásnu muránsku prírodu a na bralo Cigánka, na ktorom sa nachádzajú ruiny kedysi slávneho hradu Muráň. Kvôli historickým súvislostiam pripomenieme, že po Koháryovcoch bol posledným vlastníkom hradu bulharský cár Ferdinand I. (1861, Viedeň – 1948, Coburg).

Bol známy aj ako spisovateľ, botanik, ornitológ, entomológ a vášnivý filatelista.

Na Slovensku sa zdržiaval v Coburgovskom kaštieli vo Svätom Antone a na Muránskej planine, kde dal postaviť poľovnícku chatu a roku 1912 kaštieľ, dnes v ňom Liečebný ústav.

Na známke z roku 1901 je portrét vtedy ešte princa Ferdinanda a na reklamnej nálepke jeho drevené auto.

(Mi BG 54, nálepku vydala Actien Gesellschaft Metzeler & Co., Mníchov)

Na známkach vydaných v roku 2010 v emisii Ochrana prírody: Muránska planina je endemit Lykovec muránsky a Prvosienka holá. Na hárčeku sú predstavitelia tunajšej fauny: Fúzač alpský, Vidlochvost feniklový, Vlk dravý a Medved' hnedý (na Muránskej planine okolo 40 ks). V pozadí je hradné bralo a kopce Muránskej planiny. (Pof UTL 482/483)

Záver

Administratívne členenie Slovenska v súčasnosti je rozdelenie na kraje a okresy. Pojem Gemer-Malohont je označením, ktoré vzniklo na základe historického pomenovania správnych jednotiek v Uhorsku, prípadne Rakúsko-Uhorsku.

V 11. a 12. storočí to bol Gemerský komitát, ktorý podliehal kráľovskej správe. Bol rozdelený na hradske španstvá. Centrom bol hrad Gemer. Od 13. storočia vzniká označenie Gemerská stolica spravovaná miestnou šľachtou. Na prelome 15. a 16. storočia Gemerská a od roku 1826 Gemersko-malohontská župa. Župy boli v štátnej správe a v Československu zanikli v roku 1922.

V súčasnosti pomenovanie Gemer-Malohont využívajú cestovné a turistické organizácie, spája sa s krajovými, folklórnymi ale aj gastronomickými zvyklosťami a špecialitami. Hlásia sa k nemu obyvatelia alebo rodáci tak ako napr. k Liptovu, Spišu a podobne. Hranice nie sú vymedzené. Ja som si ich určil okresmi Rimavská Sobota, Revúca a Rožňava, i keď v minulosti sem patrilo aj niekoľko obcí z okresu Brezno alebo dokonca časť Maďarska.

Historické súvislosti z názvu práce som vyberal na základe niekoľkých kritérií. Prvé bolo aby existoval k udalosti, pamiatke alebo osobnosti filatelistický materiál. Keďže región patril v minulosti Uhorsku časť materiálu tvoria maďarské známky. Druhým kritériom bolo aby sa popisovaná udalosť stala na Gemeri. Napríklad vznik 1. slovenského gymnázia v Revúcej ale aj menšieho rozsahu ako polapenie Jánošíka v Klenovci alebo nocovanie Kutuzova v Rimavskej Sobote. Tretie kritérium umožňovalo spomenúť udalosti a osobnosti mimo regiónu, ktoré dokresľovali alebo vysvetľovali udalosti na Gemeri. Napr. Vznik a dôvod vzniku maďarských revolučných gárd a zboru slovenských dobrovoľníkov, ktorých menšie jednotky sa potom stretli pri Muráni. Alebo spomenutie Márie Terézie, ktorej reformy Gemer zasiahli.

O mojej záverečnej práci

Pri písaní tejto práce som si často pripomenul slová nášho lektora RNDr. Vojtecha Jankoviča, ktorý povedal, že krása filatelistickej a zberateľskej činnosti spočíva aj v tom, že pri skúmaní jednej, dvoch známok prideme na ďalšie súvislosti, ktoré vytvoria celú sieť vzájomných prepojení a poznatkov a poskytnú nám tak radosť z objaviteľskej práce a poznania. Áno, je to tak, tešil som sa z objavov, dozvedel som sa veci, o ktorých som pred tým nevedel ale zároveň sa dostavil aj iný pocit. Pocit nespokojnosti z toho, že tá sieť súvislostí sa stále rozrástá a dokonca asi nie je ani konečná a tak práca neobsahuje všetko čo by tam mohlo byť.

Práve preto možno bude pre niekoho (snáď pre moju vnučku) inšpiráciou k tomu aby vytvoril exponát s námetom histórie svojho regiónu, okresu alebo mesta a celoživotne ho rozširoval a skvalitňoval.

Úvaha na konci o mojej záverečnej práci bude trochu netradične skôr o tom, čo by tam ešte mohlo byť a menej o tom, čo tam je.

Práca je rozdelená na niekoľko kapitol podľa historického obdobia a dejinných súvislostí:

Osídlenie územia Gemera v praveku – kapitola zahŕňa najdlhšie obdobie ale zároveň dobu, pre doloženie ktorej je najmenej materiálu. Vieme, že praveký človek sídlil v jaskyniach na tomto území a máme ukážky kyjatickej kultúry, bronzovej doby a stopy po Keltoch. Podrobnejším štúdiom európskych známok by sme možno objavili predmety z doby kamennej, bronzovej a železnej rovnakého charakteru ako sa používali u nás.

Obdobie sťahovania národov – stopy po všetkých etnikách, ktoré sa vystriedali na území Gemera sú veľmi slabé a materiál ilustrujúci toto obdobie sú známky, ktoré prinášajú našu predstavu napr. o avarských bojovníkoch alebo Slovanoch. Platí to čo v predošlej kapitole.

Prvé štátne útvary - vieme, že Gemer patrila Nitrianskemu kniežatstvu. V akom rozsahu ale ovplyvnili dianie na tomto území Slovania, Veľká Morava, Samova ríša alebo Blatenské kniežatstvo, či niekto z nich aspoň cez Gemer prešiel nie je známe. Zase až prieskum archeologických exponátov v múzeách by možno priniesol súvis s artefaktami zobrazenými na zahraničných známkach.

Gemerská stolica a Mongoli – Gemerská stolica bola zriadená v 12. storočí. V nasledujúcom období sa menili drevené hradiská a kostoly na kamenné stavby. Zachovala sa Krásna Hôrka a množstvo kostolov, ktoré dnes tvoria Gotickú cestu. Vpád Mongolov aj vtedajší panovníci sa už objavili na známkach ale výber z nich by si vyžadoval dôkladnú štúdiu súvislostí s Gemerom.

Husiti na Gemeri – je zaujímavé, že Ján Jiskra sa na známkach Československa nevyskytol. Možno preto, že pôsobil na Slovensku. Asi som prehliadol husitské zbrane.

Pod Osmanskou nadvládou – tureckí a uhorskí vodcovia z čias Osmanskej ríše sa vo filatelistickom materiáli dajú nájsť ale či boli aj na Gemeri si žiadaa poznať ich životopisy podrobne.

Protiabsburské povstania – predstavitelia a účastníci stavovských povstaní sú na známkach v dostatočnom množstve ale prečo je väčšina z nich zo Sedmohradska?

Andrášiovci – najznámejší rod na Gemeri - okrem jedného, tu zase chýbajú ich portréty, ale honosné sídla ako Krásna Hôrka a Betliar sú zastúpené dostatočne.

Tereziánske a Jozefínske reformy – Mária Terézia a Jozef II. by sami vystačili na jeden exponát ale v súvislosti s Gemerom je to slabé.

Cisárstvo a revolúcie – zachytiť dianie v cisárstve, veď od roku 1850 tam už začali vychádzať známky, by sa dalo ale koľko toho bolo venované Gemeru?

Slovenské národné obrozenie – Štúrovci a ich pronárodné snahy je bohatý materiál, dúfam že v súvislosti s Gemerom som ho vybral dosť.

Snahy o slovenské školstvo – ďalší materiál na samostatný exponát. Viem o osobnostiach, ktoré sa mi sem už nedostali. Dala by sa ilustrovať aj záujmová činnosť študentov gymnázia.

Na prelome 19. a 20. storočia - osobnosti a udalosti spred konca Gemerskej župy tvoria len reprezentatívny výber a táto kapitola sa dá rozšíriť najviac.

Ako som už naznačil bolo by zaujímavé rozpracovať niektoré kapitoly do osobitných filatelistických exponátov. Možno to bude v budúcnosti jeden z mojich cieľov.

Zoznam použitej literatúry

1. Gabriel Zubriczký, Ján Szöllös: Gemer (Malohont) – turistický sprievodca, Bratislava, Dajama, 2002, ISBN 80-88975-50-6
2. Klára Fűryová: Románsky kostol v Rákoši, Brno, Muni Arts, 2024, ISSN 2336-4386
3. Ing. Pavol Hlodák: Muránsky hrad a jeho páni, Kalinovo, Kermat s.r.o., 2007, ISBN 80-969711-6-9
4. Dušan Dubovský: Svätyňa osvetly a vzdelanosti, Revúca, Mestské kultúrne stredisko, 2012, 246 strán, ISBN 80-89126-07-1
5. Dušan Dubovský: Pamätnica mesta Revúca, Revúca, , Mestské kultúrne stredisko, 2007, ISBN 80-89126-05-7
6. Eduard Krekovič: Črepy a ľudia, Bratislava, Mladé letá, 1991, 96 strán, ISBN 80-06-00408-0
7. Ľudovít Janota: Slovenské hrady, Bratislava, Nakladateľstvo slovenskej ligy, 1935

8. Pavol Škubla: Hrady, zámky a kaštiele Slovenska, Bratislava, Perfekt, 2014, ISBN 80-8046-640-4
9. Attila Agócs , Michal Šimkovic: Hrad Filákov, Slovenský skauting, 2009, 80-970349-9-3
10. František Beneš ml.: Česká republika 1993-2019, Praha, POFIS – Poštovní filatelistická služba, 2019, 320 strán, ISBN 978-80-86405-46-9
11. Kolektív: Československo 1945-1992, Praha, POFIS – Poštovní filatelistická služba, 2005, 280 strán, ISBN 80-86405-19-2
12. Kolektív: Slovensko 1993-2017, Bratislava, Zberateľ, 2018
13. Samo Tomášik: Pamätnosti gemersko-malohontské, Rimavská Sobota, Miestny odbor Matice slovenskej, 1921, 111 strán
14. Ľudovít Ján Šomšák: Betliar monografia, Betliar, Obecný úrad, 2014, 385 strán, ISBN 80-971804-8-5

Zoznam použitých internetových stránok

15. <https://colnect.com/en/stamps>
16. <https://www.pofis.sk>
17. <https://www.stampworld.com/sk/>
18. <https://www.filaso.cz/katalogy.php>
19. <https://cpslib.org/pages-large/1963-1296.htm>
20. https://www.hrady-zriceniny.cz/SK__hajnacka.htm
21. <https://gmmuzeum.sk/sluzby/>
22. [https://sk.wikipedia.org/wiki/Kostol_svätého_Jána_Krstiteľa_\(Rimavská_Sobota\)#/](https://sk.wikipedia.org/wiki/Kostol_svätého_Jána_Krstiteľa_(Rimavská_Sobota)#/)

23. <https://www.rimava.sk/spravy-z-regionu/v-obci-kyjatice-spoznate-davnu-minulost-praobyvatelov/>
24. <https://www.ecav.sk/archiv/archiv-2015/zborovy-vylet-do-kokavy-nad-rimavicou>
25. <https://www.driencany.sk/fotogaleria/fara-dobsinsky.html>
26. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Potok_-_Jozef_Škultéty_-1.jpg
27. <https://slavneobrazy.cz/cs/winterhalter-x-franz-cisarovna-alzbeta-bavorska-%28sissi%29-s-diamantovymi-hvezdickami-ido-6170>
28. https://sk.wikipedia.org/wiki/Gemerská_župa
29. <http://uhersko.com/uhry/>
30. <https://www.hrady-zriceniny.cz/hrady.htm>
31. <https://matica.sk/category/osobnosti/page/3/>
32. <http://www.sodbtn.sk/obce/historia.php>
33. <https://majgemer.sk/gemer/kultura/item/10239-unikatny-bronzovy-zavesok-typu-vcelince-nagyhangos-predmetom-mesiaca-november>
34. http://www.szgbe.freeweb.hu/lex_k.htm
35. <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0008/27.html>
36. <https://www.revuca.sk>
37. <http://muzeumbetliar.sk>
38. <https://www.roznava.sk>